

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել կոպիը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա կոպիը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1038

72(47.925)

4-32

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒՆՍԵԸ

Հայրենիքը ազգի մեր սեփականությունն է.
Դախն մշակել ու արգասանորիցը ազգին ներկան
ու ապագան ապահովել ըսել է:

Տպագ. Բ. Բ. ԹԻԲԲԱՊԵԱՆ

227, bd. Raspail, PARIS

1924

(47.925)

4-32

4-32

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԸ

*Հայրենիքը ազգի մը սեփականութիւնն է.
դա՛մն մշակել ու արգասաւորելը ազգին ներկան
ու ապագան ապահովել ըսել է:*

Տպ֊ Բ. Բ. ԹԻԻՐԱՊԵԱՆ

227, bd. Raspail, PARIS

1924

20 MAY 2013

1038

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Շատ բան գրուած է Հայաստանի վրայ պատմական, մարտական եւ լալկան. բայց շատ քիչ բան գրուած է անոր տնտեսական կեանքին շուրջ:

Ձափազանցած ենք անոր իրական արժէքը. երբեմն դրախտի մը, երբեմն ալ չոր ու ցամաք, անապատի մը նմանցուցած ենք զայն:

Հայաստան ոչ երկրագնդի լաւագոյն ոչ ալ յոռեգոյն անկիւնն է, ունի իւր լեռները, դաշտերն ու գետերը. կլիմայական առաւելութիւնները, բնական հարստութիւնները, յատկութիւնները, որոնք զայն լաւագոյններուն շարքին կը դասաւորեն:

Բայց զայն տիրող ժողովուրդին աշխատութենէն ու հանճառէն կախում ունի զայն արդիւնաբերել, այդ չոր նիւթերը օգտագործել, արժեցնել, հարստութեան աղբիւրներու վերածել եւ իւր գոյութիւնը ամրացնելը:

Այս իրականութենէն մղուած պարտականութիւն սեպեցի իմ երկար ուսումնասիրութեանցս մէկ ամփոփումը դնել հասարակութեան առաջ:

Նոյնքան ալ պարտականութիւն կը ծանրանայ ամէն հայ անհատի վրայ որ իւր Թանկագին ժամանակէն մաս մը զոհելով ծանօթանայ իւր երկրին տնտեսական հնարաւորութիւններուն, որոնք կապ ունին ուղղակի իւր եւ իրեններուն ապագային հետ:

Բնաւ յաւակնութիւնը չունիմ թէ հոս ներկայացուցած ծրագիրներս կատարեայ եւ անփոփոխելի եղած ըլլան. զանոնք կը յանձնեմ պարզապէս հասարակութեան գնահատութեան եւ քննադատութեան, պարտք դնելով նաեւ ամէն մէկուն վրայ որ հրապարակաւ կամ առանձին թղթակցութեամբ, իւր գիտցածն ու կրցածը բերէ զանոնք կատարելագործելու եւ գործադրելու համար:

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

196, Boulevard Maiesherbes

PARIS

63841.67

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

Վսեմաշուք Տէ՛ր,

Ձեր վսեմութեան ծանօթ է Հայաստան այցելութեանս գլխաւոր նպատակը. մեր բազմաւ- դար որբերու ու գաղթականներու հոն փոխադրութեան եւ այնտեղ անոնց ապրուստ մը ապահովելու հնարաւորութիւնները ուսումնասիրել էր:

Այս մտքով Հայաստանը տեսայ, պտըտեցայ, աչքէ անցուցի անոր անջրդի հողերը, լայնատարած ճահիճները, ուսումնասիրեցի արհեստանոցները, ինտիւսթրին, պայմանները, օրէնքները, վերջապէս ամէն ինչ որ կը վերաբերէր գաղթականութեան մը տեղափոխութեան ու հաստատման: Տեսնուեցայ կառավարութեան բոլոր Քօմիտէրներուն, բարձր պաշտօնէութեան եւ թեքնիքական պետերուն հետ, ու միտքս չձածկեցի իրենց:

Ուրախութեամբ կուգամ Պատուարժան Ժողովիդ յայտնել թէ, այդ բոլոր վարիչները ուշիմ, ծանրախոհ, գործունեայ եւ հայրենասէր անձինք են: Ոչ միայն մեզմէ դէպի հոն ազաստանած 300,000 գաղթականներուն հող եւ ապրելու հնարաւորութիւն տուած են (արդէն այսօր ամէնքն ալ իրենք ղերենք կը պահեն) այլեւ մտահոգուած են մեր ցեղին թափառական բեկորներուն անողոք բախտով:

Ամէն չարիք բարիք մը կը ստեղծէ: Տեղի անձկութիւնը մղած է մեր պետական վարիչները անմասն թափով աշխատիլ երկիրը շինելու, երկրագործութիւնը զարգացնելու ու բարձրացնելու, ինտիւսթրին ծաղկեցնելու եւ մեր գաղթականութեան տեղ ու ապրելու հնարաւորութիւն տալու:

Այս առաջադրութեամբ գործի լծուած, ամէնէն առաջ մտահոգուած են երկրին ներսը թէ սահմաններէն դուրս խաղաղութիւնը հաստատել, եւ առ այդ լիուրի յաջողած են: Երկրին մէջ անգործութիւնն ու ապահովութիւնը, դրացիներուն հետ բարեկամութիւնն ու բարւոք յարաբերութիւնները կատարեալ են:

Երեք տարուան խաղաղութիւնը բաւական եղած

է երկրին քայքայուած երկրագործութիւնը վերահաստատելու: 1922-ին երկրին արդիւնաբերութիւնը, հացահատիկ, խաղող եւ պտղեղէն, 8 միլիոն ոսկի ըուպլի գնահատուած է, 1923-ին 15 միլիոնի բարձրացած է, 1924-ին կը սպասուի 24 միլիոնի հասնիլ:

Անցեալ տարի 10,000 եզ պակսեր է իրենց, որուն հետեւանօք 50,000 հէքթար հող անմշակ մնացեր է եւ ստիպուեր են 20,000 թօնօ ցորեն գնել Ռուսաստանէն: Այս տարի թէ երկրին մէջ աճուածով թէ դրսէն գնելով այդ պակասը մօտաւորապէս զոցուած է, եւ կը յուսացուի որ զալ տարի ալ հատիկ գնելու պէտք չունենան:

Նմանապէս բամբակամշակութիւնը զարգացելու համար, Ռուսական ընկերութեան մը հետ պայմանաւորուած են որ 400 հազար ըուպլի դրամազուլետով եկած է Հայաստան գործել, թուրքիստանէն բամբակի հունտ բերած եւ դիւղացիութեան բաշխած է. գործիքի, սնունդի եւնի համար փոխ դրամ տալով 5000 հէքթար ցանել տուած է, եւ, ի փոխարէն, 1,5 միլիոն քիլօ բամբակը գնած է, քիլօն 1 1/4 ըուպլի, ըստ կանխաւ եղած պայմանաւորման:

1923-ին մօտ 2 միլիոն ըուպլի արժողութեամբ բամբակ արտադրեց երկիրը, այս տարի 15,000 տեսիաթիւնի վրայ պիտի ցանեն, որպէսզի արտադրութիւնը բարձրացնեն 4-5 միլիոն քիլօի, կամ 6-7 միլիոն ըուպլի:

Նմանապէս 1922-ին խաղողը չեն կարողացեր արժանաւորապէս օգտագործել, հազիւ մէկ միլիոն ըուպլի քերեր է իրենց. 1923-ին կառավարութիւնը բացաւ գինիի գործարանը եւ գնեց այն զիւղացիներուն արտադրութիւնը որ գինի շինելու համար գործիք, աման եւ այլ յարմարութիւններ չունէին, կամ պահելու միջոց չունենալով աժան կը ծախէին (Ռուսաստանի շահագէտներուն) ու գինը կը կտորէին:

Շնորհիւ այս նախագուշտութիւններուն թէ բերքին մէկ մասը փճացումէ ազատուեցաւ եւ թէ գինը բարձր պահելու օժանդակելով այգեպաններուն եկամուտը 3 միլիոնի բարձրացաւ փոխանակ մէկ միլիոնի, ինչպէս 1922-ին:

Երկրագործական Բօմիսէրը ծրագիր մը կը մշակէ 1924-ի համար պետական օժանդակութիւնը լայն-

ցնելու ինպաստ այգեպաններուն, եւ անոնց արտադրութեան արդիւնքը այդպէս 5 միլիոն ըուպլի բարձրացնելու:

Նմանապէս 1922-ին դեղձը, սալորը եւ այլ պտուղներ ամբողջութեամբ սպառած են երկրին մէջ. անոնց նիւթական արդիւնք մը բերելու պարտիզպաններուն, 1923-ին քօնսէրվի Ֆապրիք մը բացաւ կառավարութիւնը, 300,000 ըուպլի քօնսէրվ պատրաստեց ու Ռուսաստան խրկեց: Մինչեւ երկու տարի կը յուսայ մէկ միլիոնի բարձրացնել այս հատկութիւնը:

Շնորհիւ այս շինարար աշխատանքներուն, սովը անհետացաւ վերջնականապէս երկրին մէջ. Տաճկահայաստանէն հոն ապաստանած դաղթականութիւնը ստացաւ իր բաժինը. մէյ մէկ կտոր հող, շինեց իր խրճիթը եւ աշխատանքովը կապրի այսօր, թշուառութիւնը յաղթուած է բոլորովին, ամէն ոք միջակ ապրուստ մը ապահոված է, եւ աննեցուկ ընտանիքներն ալ ասոնց օգնութեամբ կապրին:

Դպրոցները բացուած են, 1923-ին 67,000 աշակերտ ունէին, 24ի ցուցակը դեռ չէր պատրաստուած երբ նոյեմբերին երկիրը թողուցի, Լուսաւորութեան Բօմիսէրը կը կարծէր որ աշակերտներուն թիւը 80,000ի կը բարձրանայ. երկրին ամէն կողմէն ձայն կուզար թէ դպրոցի շէնքերը չեն բաւեր:

Համալսարանը բացուած է, 800 երկսեռ աշակերտ կուսանին, գաւառներէն շատեր չկարողացան հոն մտնել, քաղաքին մէջ բնակարան չգտնելուն հետեւանօք:

Դատարանները կը կազմակերպուին արագ արագ. Իրաւագէտներ կը պակսին իրենց, այնպէս որ նորինսկ իրաւագիտական ուսանողներ դատաւոր կը կարգուին: Արդէն պետական ամէն ճիւղերու մէջ գրեթէ մասնագէտներու պակասը զգալի է. իրաւագէտներ, բժիշկներ, երկրաչափներ, ուսուցիչներ, բրօֆէսէօրներ կը խնդրեն մեզմէ: Քանի պետութիւնը կը շինուի եւ օր ըստ օրէ կազմակերպութիւնը կը լայնանայ, մասնագէտներու պէտքը այնքան զգալի կը դառնայ:

Հակառակ պետութեան անձուկ պիւտճէին, երբ մէկ կողմէն այս աշխատանքները կը կատարուին, միւս կողմէն մեր անջրդի հողերը ոռոգելու եւ երկրա-

գործութիւնը լայնցնելու անօրինակ ջանքեր կը թափուին:

1922-ին 1100 քիլօմէթր ջրաբաշխական առուներ մաքրեցին եւ երկու ջրանցք բացին որ 4500 հէքթար հող կոտորէ. երկու ջրանցք ալ շինուելու վրայ են դալ ամառ պիտի վերջանան եւ 16,000 հէքթար հող պիտի ոռոգեն:

Այս չորս ջրանցքները 16 հազար թօնօ հատիկ եւ մէկ միլիոն քիլօ բամբակ պիտի աւելցնեն երկրին բերքերուն վրայ:

Ասոնց վերջանալէն յետոյ ծրագրուած են եւ պիտի գործադրուին կարգաւ հետեւեալ աշխատանքները.

1. Ճահիճներու չորացում, որ թէ մալարիան պիտի անհետացնէ երկրէն եւ թէ 32,900 հէքթար բամբակամշակութեան առջեւ պիտի բանայ. ասոնց մանրամասնութիւնը իրենց ծախսերով միասին հետեւեալն է.

Ուլու Խանլու.....	20,500	հէքթար		320,000	»	ր.
Գամարլու	600	»		6,000	»	»
Տալալու	800	»		12,000	»	»
Արագտահան.....	11,000	»		553,000	»	ր.
	32,900	հէքթար		891,000	»	»

2. Երկրորդ կարգին կուզան.

Եղուարդի ոռոգումը.....	10,000	հէք.	150,000	»	ր.
Ապահայթի ոռոգումը.....	4,000	»	150,000	»	»
Էջմիածնի ճօտ ոռոգումը..	1,500	»	22,500	»	»
Փոքր Սարտարապատի ոռոգումը	8,000	»	565,000	»	»
	23,500	»	887,500	»	»

3. Երրորդ կարգին մէջ են Մեծ Սարտարապատը, 45 հազար հէքթար, եւայլ հողամասեր որոնց բլանները դեռ չեն պատրաստուած:

Հ. Խ. Կառավարութիւնը այժմ մտահոգուած է ա. եւ բ. կարգի աշխատանքները լրացնելու եւ տեղ բանալու մեր արտասահմանի ցիրուցան Հայութեան:

Ինչպէս վերոյիշեալ ցուցակին մէջ կը տեսնուի, 56,400 հէքթար հող կը բացուի չնչին գումարով մը

6400ը գեղջելով ճամբաներու, գիւղերու եւ հանրային պարտէզներու համար, 50 հազար հէքթար գուտ մշակելի հող կը բացուի մէկ միլիոն եօթը հարիւր եօթանասուն ութը հազար հինգ հարիւր 1,778,500 ոսկեդրամ բուլլի ծախսելով, որ կընէ այսօրուայ շանժով 1,250,000 տօլար:

Հայաստանի Կառավարութիւնը հողաբաշխական օրէնքին համեմատ այդ շրջաններուն մէջ կուտայ 5 հոգինոց մէկ ընտանիքին համար 2,50 հէքթար հող կամ մարդ գլուխ կէս հէքթար, ըսել է այս գետիններուն բացումը պիտի կարենայ լուծել մեր 50,000 բոլորովին միջոցէ զուրկ գաղթականներուն տեղաւորման հարցը. մնացեալն ալ վերապահելով մեր որբերուն, հողազուրկներուն եւ իրենց միջոցներով Հայաստան երթալ ու հաստատուիլ ուղղողներուն համար:

Ինչպէս վերը ըսի, այս դժբախտներուն շատերը նեցուկ, այսինքն հողի վրայ աշխատող ու արտադրող ձեռքեր չունենալով, չեն կրնար հողին արդինքն օգտուիլ, ասոր համար Հայաստանի Խորհրդային Կառավարութիւնը միջոցներ խորհած եւ օրէնքներ հաստատած է որոնք մեծապէս կը դիւրացնեն հարցը: Ըստ այնմ այր թէ կին, ծեր կամ մանուկ, ամէն քաղաքացիի հաւասար բաժին հող կուտայ, եւ իրաւունք այդ հողը վարձու գործաւորներով կամ բերքի բաժանման սկզբունքով աշխատցնելու եւ արտադրութենէն օգտուելու:

Այրի կիներ եւ որբուհիներ ամուսնութեան պարագային կը ստանան մէկ հողաբաժին աւելի, իբր դրամօժիտ, ինչ որ մեծապէս կը քաջալերէ այս դժբախտներուն ամուսնութիւնը գիւղացիներուն մէջ:

Բացի այս միջոցներէն, կառավարութիւնը բարեգործական եւ աղքատախնամ մարմիններ ունի իր պաշտպանութեան եւ հովանաւորութեան տակ, որոնք կը զործեն այսպիսիներու օգնութեան գործը կազմակերպելու եւ անոնց ցաւերը ամոքելու:

Ասկէ գառ կառավարութիւնը կը խորհի քօթօնատի, գորգազործութեան եւ նմանօրինակ ինտիւ-

տրինքեր ստեղծել երկրին մէջ, որպէսզի այդպիսիներուն գործ բացուի եւ իրենց աշխատանքով կարենան ապրիլ:

Հակառակ այս ամէն միջոցներուն եւ հողածութեան, այս կնճոտ հարցը դիւրաւ չի լուծուիր դժբախտաբար, քանի պետական պիւտճէն չի ներքեր անմիջական տնօրինութիւններ ընելու. ան պիտի աշխատի իր ոյժերուն ներած չափովը, կամաց կամաց եւ հետզհետէ, մինչ անդին մեր գաղթականութիւնը կը փճանայ օրէ օր:

Հարցը միայն 1,250,000 տօլարին շուրջը չի դառնար ատիկա պիտի ծառայէ միմիայն անգործածելի հողերը բանալու. բայց զանոնք շահագործելու համար, տուն, եզ, գոմէշ, գութան, գործիք պէտք է, այդ գաղթականները փոխադրելու համար դրամ եւ անոնց մինչեւ բերքին հասնիլը գէթ մէկ տարուան ապրուստ պէտք է:

Ենթադրենք այս գաղթականներուն 50,000ը միայն ռզնութեան կարօտ են, եւ մնացեալը իրենց միջոցներով կրնան երթալ տեղաւորուիլ: Աոնենք հետեւաբար միայն անոնց համար ըլլալիք ծախքը:

Ասոնց մէջ ընտանիք մը չկայ որ իր անդամներէն մէկը եւ աւելին կորսնցուցած չըլլայ. միջին հաշուով եթէ մէկ ընտանիքը 4 մարդ հաշուենք, կուսենանք 12,500 ընտանիք, որոնց նոյնքան բնակարան հարկաւոր է:

Նիր Իսթ Բըլիֆը Փոքր Սարտարապատի վրայ ձեռնարկած է իր որբ ընտանիքներուն համար տուններ կառուցանել, եւ 6 սենեակնոց մէկ զոյգ տունը 125 տօլարով շինելու քօնթրաթի տուած է, այսինքն տանիքը, դուռը, պատուհանները մինչեւ կղպանքը անցնելով շէնքը կը յանձնուի իրեն այդ գնով:

Ասոնք իրարու կցուած երեքական սենեակնոց երկու տներ են, որ կը բաւեն հողագործ զոյգ մը փոքր ընտանիքի: Բըլիֆը այսպէս 54 տունով գիւղ մը շինած է արդէն եւ կը շարունակէ զանոնք աւելցնել հետզհետէ:

Այս օրինակը կրնանք հիմք առնել եւ գտնել 12,500 բնակարանի գինը 62,50 տօլարէն 781,250:

Մէկ զոյգ եզ կամ գոմէշը 10 հէքթար կը հերկէ կամ ամէն մէկ գոմէշը 5 հէքթար. ուրեմն ասոնց յատկացուած հողաբաժինները այսինքն 25,000 հէքթարը հերկելու համար պէտք է 5000 գոմէշ, ասոնք տրուելու են նեցուկ ունեցող կամ զանոնք գործածող ընտանիքներուն որոնք իրենց հողերը հերկելէն յետոյ միւսներուն ալ կը հերկեն վարձքով, կամ եկամուտէն բաժին առնելով: Մէկ գոմէշը Հայաստանի մէջ կարժէ մօտաւորապէս 60 աօլար, 5000 գոմէշը 60էն 500,000. Իսկ 2500 գութան, 12, 500 բրիչ, նոյնքան թուով թի, մանգաղ, մէկ քանի մուսսօնէօզ, պաթէօզ, եւլն. եւլն. 100,000

Չմոռնամ ըսելու որ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը եւ թէ կովկասեան ֆէտէրասիոնի արտաքին առեւտրական հաստատութեան տնօրէնը դիսապահովացին որ բարեգործական նպատակով արտասահմանէն լսրկուած երկրագործական գործիքներու մուտքը երկրին մէջ բոլորովին ազատ է եւ մաքսէ զերծ:

50 հազար մարդու փոխադրութիւնը մինչեւ Հայաստան եւ անոնց ուտելիքը 12ական տօլարէն կընէ 600 հազար, սերմնացուի (բամբակի եւ հացահատիկի համար) 250 հազար տօլար պէտք է, 50,000 մարդ կեքակրելու համար գէթ վեց ամիս, եթէ գարնան սկիզբը հոն հասնին մինչեւ իրենց բերք ստանալը 50ական տօլարէն 1,500,000:

Ամփոփելով.	
Հողերու պատրաստութեան համար	1,250,000
12,000 բնակարանի շինողէք	781,000
5000 գոմէշ 60ական տօլարէն	300,000
Երկրագործական գործիքներ	100,000
50,000 մարդու փոխադրողէք եւ ուտելիք	600,000
Սերմնացու	250,000
6 ամսուան ապրուստ	1,500,000
	4,781,000
Պաշտօնէութիւն, Հսկողութիւն և այլն	219,000
	5,000,000

Կլոր հաշուով 5 միլիոն տօլար կամ ամէն մէկ գաղթականի համար 100 տօլար պէտք է այս կնճոտ հարցը կարգադրելու համար: Ասոր վրայ պէտք է աւելցնել հողերուն շահագործման համար ալ կէս միլիոն տօլար առձեռն դրամագլուխ, ինչ որ ընդհանուր հաշուով 5,5 միլիոն տօլար կընէ:

Այս հողերէն 1-5ին այսինքն 10 հազար հէքթարի ոռոգումը Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը իր վրայ առած է եւ այդ հողաբաժնին վրայ մաս առ մաս որբերու գաղթավայր մը պիտի շինուի ուր 10-15 հազար շունչ պիտի պատասխարէին: Ուրեմն վերոյիշեալ ծախքերուն 1 | 5ը, մէկ միլիոն տօլարը այսպէս զեղչելով մեզի պէտք եղածը 2 կը մնայ 4,5 միլիոն տօլար կամ մէկ միլիոն անգլ. ոսկի:

Այս 4,5 միլիոն տօլարը գտնելու համար Ս. Հ. Կառավարութիւնը զոհոնակութեամբ չի դիտեր մեր հետապնդած ուղղութիւնը, հանդանակութեամբ կամ համաշխարհային ողորմութեամբ այս հարցը լուծելու մեր նպատակը:

Քանի մեր գաղթականներուն պէտքէն աւելի հող պիտի բացուի, քանի այս բացուած հողերը արդիւնք եւ շահ պիտի բերեն, ան կը մտածէ թէ լաւագոյն է փոխառութիւն մը կնքել իբր երաշխաւորութիւն տալով 12 հազար հէքթար հողին շահագործումը մէկ հողաշրջան, այսինքն 9 տարի:

Արդէն ճահիճներու համար այսպէս օրէնք մը քուէարկած է, ան որ ճահիճ մը կը չորցնէ, 9 տարի գայն շահագործելու եւ արդիւնքը վայելելու իրաւունք ունի:

Արարատեան դաշտի վրայ բամբակամշակութիւնը փորձուած է, 25 տարիէ ի վեր միջին բերքը հէքթարին 520 քիլօ եղած է կամ 1600 քիլօ հացահատիկ:

Երկու տարի է բամբակին քիլօն կը ծախեն 62,50 սէնթ, տօլարի հաշուով թէեւ Մոսկուա գինը ատոր գրեթէ կրկինն է, բայց դրամագլխի նուազութեան պատճառաւ Հայաստանի մէջ աժան կը ծախուի: Ուստի այդ գինը հիմ ունենալով մէկ հէքթարը

520 քիլօ 62,50 սէնթէն կուտայ 200 տօլար: Յաջորդ տարին գայն ցորենի մշակութեան յատկացնելով հէքթարը կուտայ 1600 քիլօ կամ 60 տօլար. (որովհետեւ մէկ տարին ցորեն մէկ տարին ալ բամբակ կը ցանեն): Ուրեմն մէկ հէքթարը երկու տարին 260 տօլար կամ տարին 130 տօլար արդիւնք կուտայ. վերցնելով անոր կէսը աշխատանքի, սերմնացուի եւ այլ ծախքերու կը մնայ զուտ շահ 65 տօլար. արդէն հողերը վարձու կը տրուին այս սակերով:

Հայաստանի մէջ 1 | 5 կը հաշուեն աշխատանքին եւ զանազան ծախքերուն բաժինը, ես կէսը կը զնեմ, չսխալուելու համար: Նոյնպէս հաշուի չեմ առներ որ գիտական երկրագործութեան մէթոտներու գործածութեամբ, կարելի է առնուազն կրկնապատկել բերքը. փորձեր կատարուած են եւ մինչեւ 750 քիլօ զուտ բամբակ ստացուած է հէքթարէն:

Հիմնուելով ներկայ արդիւնքին եւ ներկայ գիներուն վրայ, հէքթարէն 65 տօլար հաշուով 12 հազար հէքթարը կուտայ տարեկան 782 հազար կամ 9 տարուան մէջ 7 միլիոն որ թէ դրամագլուխը կը գոցէ եւ թէ տոկոսները:

Կառավարութիւնը տրամադիր է նաեւ երաշխաւորելու տսկոսներն ու ամորթիսըմանը, այնպէս որ եթէ այս եկամուտը չբաւէ ինք պիտի ամբողջացնէ զանոնք աւելի հող տրամադրելով կամ պայմանաժամը երկարածգելով ինչպէս որ փոխատուները փափաքին:

Այս փոխառութիւնը իբր զուտ ներքին տնտեսական խնդիր մը, որ ոչ արտաքին վաճառականութեան, ոչ ալ քաղաքականութեան կամ գինուորական հարցերու հետ կապ ունի, կը լուծուի միմիայն Հայաստանի մէջ, բայց եթէ օպլիկատէրները պահանջեն որ Մոսկուայէն ալ վաւերացուի ոչ մի առարկութիւն կայ ատոր դէմ: Այս գումարը պիտի ծախսուի փոխատուներու մէկ ներկայացուցչին միջոցաւ եւ անոր հակակշորին տակ, վստահ ըլլալու համար որ այդ նպատակին պիտի գործածուի:

Նաեւ շահագործուելիք հողերը ուղղակի փոխատու-

ներու ձեռքին մէջ պիտի ըլլան եւ անոնց միջոցաւ շահագործուին մինչեւ պայմանաժամին լրանալը կամ մինչեւ պարտքին գոցուիլը:

Քանի կառավարութիւնը այսպիսի ապահով երաշխաւորութիւններ ունի տալիք, լաւագոյն չէ՞ այսգործնական միջոցին դիմել, մեր գաղթականներուն հարցը լուծելու համար:

Մեր հայրենիքը ունի նաեւ ինտիւթրիի շատ հնարաւորութիւններ: Երկրին մէջ բամբակամշակութիւնը որ օր ըստ օրէ կը զարգանայ. 3 տարիէն բամբակի արտադրութիւնը 10 միլիոն քիլօի պիտի հասնի. վերեւ ծրագրուած հողերն ալ բացուելով 18 միլիոն քիլօի պիտի բարձրանայ, մշակութեան միջոցներուն բարելաւմամբ բերքը առնուազն պիտի կրկնապատկուի, եւ մօտ ապագայի մէջ 30—40 հազար թօնի բամբակ պիտի արտադրենք:

Կէս միլիոնէն աւելի ձիու ոյժով ելեքտրական գորութիւն ունինք. մեր ջրվէժները բնական են, գորութիւնը չնչին ծախքով, գրեթէ ձրիի հաւասար կառնուի:

Մեր պղնձահանքերը անբաղդատելի կերպով հարուստ են. Զանգեզուրի հանքերը միջին հաշուով 14 առ 100 պղինձ կուտան, ու կը պարունակեն նաեւ արծաթ, մանաւանդ ոսկի:

Ալէաթ—Ճուլֆա երկաթուղին, որ այս տարի 90 վերսթ եւս յառաջացաւ, 3—4 տարիէն պիտի աւարտի, անցնելով Զանգեզուրի այդ հարուստ շրջանէն, եւ պիտի կապէ Հայաստանը Ատրպէճանի եւ Կասպից ծովուն հետ: Այն ատեն Զանգեզուրի այդ ցարդ մոռցուած անկիւնը պիտի վերածուի Հայաստանի արդիւնաբերութեան մէկ կեդրոնին, երկրին տնտեսականը պիտի բարձրացնէ եւ տասնեակ հազարներու աշխատանք եւ հաց պիտի տայ:

Այս նկատումներէն մղուած Հայաստանի Խորհրդային Կառավարութիւնը լիազօրութիւն շնորհեց ինծի որ հայ կամ օտար ընկերութիւններու հետ բանակցիմ, քօնսէսիօններու միջոցաւ երկրին հանքային ճարտարարուեստական հարստութեանց շահագործման համար:

Ահա թէ ինչպէս չ. Խ. Կառավարութիւնը ոչ միայն մէկ այլ ամէն ուղղութեամբ կը մտածէ. Հայաստանի հարստութեանց աղբիւրները կը բանայ մեր ժողովուրդին առջեւ, աշխատանքով ապրելու եւ պատուաւար կեանք մը ստեղծելու համար:

Ես համոզուած եմ որ այս հողին վրայ իրերուն մօտենալով աւելի արագ եւ աւելի ապահով պիտի դարմանենք մեր ահաւոր ցաւը քան հանրային գթութեան դիմելով:

Յ Ո Յ Ս Ի Ն Վ Ե Ր Ա Պ Ը Ր Զ Ը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գրեց՝ Վ. Բ. Ն. ՀԱՐՓՐԹ

Աշխարհի ամէնէն աւերեալ վայրերէն մէկուն մէջ մէկ երկու տարի օգնութեան գործին նուիրուող անձի ճը համար մեծագոյն վարձատրութիւնն է տեսնել վերածնութիւնը այն ժողովրդեան, որ նախապէս գտած էր թշուառութեան խորը լնկած: Վերածնութիւն ըսելով կը հասկնամ ոչ միայն վերսկսուող աւօրեայ կեանքի սովորական ընթացքին, վերընձիւղուող յառաջդիմութեան հաւատքին, վերադարձնուող անհատին և ազգին ապագային վերաբերող ծրագրիւններուն: Մենք որ Հայաստանի մէջ աշխատեցանք, մենք, այդ մեծ վարձատրութիւնը ստանալու բախտին արժանացանք: Ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ թէ ինչպէս թշուառութեան ճը խորը ընկզմած էր ժողովուրդը Հայ հայրենիքին այն փոքրիկ երկրամասին, որ դեռ կը կրէր իր հնադարեան անունը. ընթերցողները անշուշտ կը յիշեն թէ 1922ի սկիզբները որքան յուսահատական կը թուէր, ապագան Սակայն այս փոքրիկ երկիրը որ 1918էն ի վեր ենթակայ եղաւ թրջական երկու արշաւանքներու, վրացա-

կան և թաթարական բազմաթիւ փոքրիկ պատերազմներու, երկու քաղաքային կռիւի և 1921ի սովին, այսօր կը վերականգնի և իբրև ազգ իր ապագային վրայ կը խորհի: Բնակիչները կորովի կերպով կաշխատին, ճշակելով խոսու- նացած հոգերը և վերստեղծելով ազգային և ընտանեկան կեանքը:

Մենք որ ծանակից եղանք այդ երկրին ծանր ճշ- տատանջութիւններուն իր պատմութեան ամենէն ճշ- ւայլ պահերուն, մենք յաճախ բոլորովին յուսալքուեցանք, համոզուած որ ապարդիւն և զուր էին մեր ըրած ճիշդիւ փրկելու համար թշուառութեան այս զանգուածը: Բայց հիմա, թէպէտ և նախապատերազմեան պայմանները դու վերահաստատուած չեն, սակայն կատարուած յառաջդիմու- թիւնը այնքան մեծ է, որ կը հրճուինք մեր բոլոր սրտով: Եւ յետադարձ ակնարկ մը նետելով անցիակին վրայ, կրնանք տեսնել որ, աւերուածի և թշուառութեան այդ քառօլին մէջ մեր ներկայութիւնը և մեր աշխատութիւնը խորհրդանշան- ներ էին որ օգնեցին ժողովուրդեան պահպանելու իր հա- ւատքը ապագային վրայ: Գիտենք նոյնպէս որ, մեր ըրածը շատ չնչին բան էր բաղդատելով պէտքերուն մեծութեան, այնու հանդերձ կրցանք ծառայել վերաշինութեան գործին և քար մը աւելցնել այն հիմերուն, որոնց վրայ պիտի կա- ւուցուի ապագայ բարգաւաճումը: Այս պատճառով կուզեմ գաղափար մը տալ այն քաջալերական երեւոյթներուն վրայ որոնք կը ցուցնեն Հայաստանի վերանորոգուող բարգաւա- ճումը և գուշակել կուտան լաւագոյն ապագայ մը:

Վ Ա Ս Տ Ի Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ն

Կառավարութեան տրամադրութեան ներքեւ գտնուած շատ սահմանափակ վարկերով, չսփռուած զփութար պիտի ըլլար կաղծակերպել կատարեալ արհեստագիտական վարժա- րաններ, և սակայն այս նպատակու պատրաստուեցան ծրա- գիւրներ, որոնց գործադրութեան փորձեր ալ կատարուեցան. այս ձեռնարկներուն մենք ալ աշխատակցեցանք: 1924ին

համար բազմաթիւ երկրագործական գաղութներու ստեղ- ծումը ծրագրուած է: Թէպէտև շատ բան մը չէ եղածը բայց խնդրին նկատառութիւնը ինքնին շատ լու նշան մըն է ապագային համար: Կառավարութեան կողմէ կատարուած վերաշինութեան ջանքերուն մէջ-որոնց մէջն են ուղղման աշխատութիւնները բաժնուկի մշակութիւնը և ճալարիայի դէմ պայքարը-իբրև բան մը որ ամենէն աւելի երկրին ա- պագան ձեւակերպելու պիտի ծառայէ, պէտք է յիշել Երեւ- անի ազգային համալսարանի հաստատութիւնը: Այս հա- մալսարանը դեռ խեղճ կերպով սարքուած է և շատ թերի- ներ ունի, ճանաչուողապէս դիտական և բժշկական տեսա- կետէն բայց բաջարի և յաջողութեան արժանի փորձ մըն է:

63841-67

ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ

Երկու մեծ քաղաքները, Երեւան և Ալեքսանդրապոլ, բոլորովին կերպարանափոխ եղած են: 1921 և 1922ին, երկուքն ալ կիսաւեր բաներ էին, փողոցները սալայատակէ զրկուած, գարշահոտ աղտեղութեամբ լեցուն: Այսօր փողոց- ները մաքրուած և կրկին սալայատակուած են, մայթերը վերաշինուած, ջուրի ճամբաները նորոգուած: Երեւանի զլխաւոր փողոցը, մէկ ծայրէն միւսը, ծառեր տնկուած են: Գիւս փոքր են այս ծառերը, ճիշդ է, բայց ժողովուրդի մը համար ծառեր տնկելու գործողութիւնը ինքնին կեանքի և և հաւատքի ինչ գեղեցիկ խորհրդանշան:

Գիւս քիչ ատեն առաջ լուռ և մուսլ եղող տունե- րուն առջեւէն տնցնելով մարդ կը լսէ երաժշտութեան և երգի ձայներ: Երկրին ամէն կողմերը ուր որ երթայ մարդ, կը տեսնուին նորամշակ հոգեր և նորակերտ տուներ, մին- չեւ հիմա հողագործի եղողներուն արտերը և թափառա- շրջիկ փախստականներուն բնակարաններն են ասոնք: Իրա- կանին մէջ կատարուած փոփոխութիւնը այն աստիճան մեծ էր, որ անցած աշնան հունձքի համար բազուկներու պու- կառը գզալի եղաւ:

Կը յուսամ թէ չամբազանց վարդապոյն կերպով չը ներ-

կայացուցի իրականութիւնը, որովհետեւ Հայաստանը զեւաղբատ ու խեղճ երկիր ճըն է, բայց այսօր գոյութիւն ունին Հայաստան ճը, Հայ ժողովուրդ ճը և Հայ կառավարութիւն ճը, որոնք բուռն կերպով կաշխատին բայլ առ քայլ յառաջըլծեալ, և սղագոյլն Համար ճրագիրներ կը գաարատտեն, և ճեղի Համար, սր այս երկրին և ժողովուրդին վերականգնուճին օգնեցին.ք, բաղցր է տտեն տտեն ակնարկ ճը նետեկ ճեռք բերուած արղիւնքին վրայ:

ՅՈՒՆՈՒՆՍԿՈՒ 1924

The World's Children

Մ Ա Մ ՈՒ Լ

Եթէ տարեկան 20 Հազար թօն սղղինճ արտաղրէին.ք, ճեր երկիրն ալ Համաշխարհային Հրաղարակին վրայ իր տեղը գրաւած սղիտի ԸՄՍՐ, տարեկան տտանեակ ճիլիոնաւոր տղարներ սղիտի բաշէր աշխարհի սակարաններէն, ճեր աղղը ոչ ճիւայն աղբատութենէ ու ճուրացկանութենէ աղատած սղիտի ԸՄՍՐ, այլ տարի առ տարի ալ Հարստութիւնը սղիտի բարճրանար, երկրին սղիտճէն սղիտի բարգաւաճէր, ճեր դղրօցները, Հիւանդանոցները, վերջաղէս զարգացճան ու քաղաքակրթութեան աճբողջ ճեքեկնան ինքնարբարար սղիտի շարճէր ու յառաջ ընթանար:

Եթէ այսօր փոխանակ սակարաններու ճէջ, կեղեցույ դուները ափերնիս կը բանանք ոչ թէ որովհետեւ սղղինճն է որ Հատու ճեր լեռներուն տակ, կամ նա իւր արճէքը կորանցուց, ոչ, որովհետեւ ճննք անոր արճէքը ճէնք գղտեր, ճէնք գղտեր զայն սղահուած տեղէն Հանել ու ճախել, նա թաղուած գանճ ճը կը մնայ ճիշտ այնսղէս, ինչսղէս աղահ Համ անհաշիւ ճարղ ճը իրեն տակիները տտն ճէկ անկիւնը կը թաղէ ու ճը կրնար անկէ օգտուիլ:

Պղղինճը ճէ ճիւայն ճեր Հարստութեանց անսղառ Հտեւճարանը, ունինք նաև նիքէլը, երկաթը, արճաթը, ոսկին և այլ Հանքեր որոնց թիւը ցարղ 483 Հաշուած է, սղ փոքրիկ Հանրաղեաութեան ճէջ:

Ունինք շատ ճը բիճիական թթուաճիլներու Հանքեր, որոնց արտաղրութիւնը ճեր երկրին ճէջ սղիտի դիւրացնէ և սղիտի տտեղճէ բիճիական ճարտարարուեստը:

Ունինք վերջաղէս ճերճակ աճուխը, որ ճարտարարուեստներու ճայրն է ու Հիճքը, որ կրնայ ճեր երկրը վերաճել, բաճաղակաղորճութեան, ճետաքսաղորճութեան, կաշեղարճութեան, վերջաղէս բուտական և Հանքային ճարտարարուեստներու կեղրոնի ճը:

Ատոնք նիւթեր են որ կան ու գոյութիւն ունին ճեր երկրին ճէջ, գանտեք աճէն օր կը տտանենք ու կը շօշափենք, տտոնք Հարստութեանց և նոյն իսկ անհատնուճ Հարստութեանց ճիջոցներ են, բա ց նոյն ինքն Հարստութիւնը ճէն դբախտաբար:

Ունինք նաև ուրիշ գանճեր տտոնցճէ աւելի թանկաղին, աւելի աղատ ու ճշանջենսաղէս անսղառ, տտոնք ոյճ, աշխատանք և ընդունակութիւնն են, որոնք ճէն սղակսիւր ճեղի բարեբաղղաբար: Բայց տտոնք ալ ճիւայն ճիջոց են:

Երբ այս աննիւթական յատկութիւնները կը ճիւանան բնութեան ճէջ բնացղղ ճոր նիւթերու, այն տտեն յառաջ կուղայ զարճանա ի արղիւնք ճը, կ'տտեղճուի շարճուճ ճը: Այղ շարճուճը ինքն է իրական և իսկական Հարստութիւնը, եթէ ոչ նիւթը առանճիս և ընդունակութիւնը առանճին ճէյ ճէկ գէրճներ են ուրիշ ոչինչ:

Աճենէն աշխատտտէր և ընդունակ ճարղը անսղաաի ճը ճէջ զիւր, ուր ոչինչ կայ ընեղիք, այղ ճարղուն աճբողջ կորոյլ ու ընդունակութիւնները զրոյի կը Հաւատարին, և նա կը գառնայ աշխարհի թշուառ ճարղը:

Նճանսաղէս ալ ճանուկ ճը տակիի բըլուրի ճը վրայ նտտեցուր, թող այղ աճէնը իրեն սղատականի, երբ գայն իրեն սղէաքերուն ու սղերճանքներուն յատկացներու և վայելելու:

ընդունակութիւնը չունի, կը դառնայ աշխարհի ամենաթշուառ էակը և ականատեսներուն գութը կը շարժէ:

Ահա մեր երկրին մէջ այս նութիւնը առատօրէն կան, մեր ազգին մէջ աշխատանքն ու ընդունակութիւնը կայ, ուրիշն անբնական է անիմաստ է, որ այս ազգը աղքատ մնայ:

Պէտք է նախախնամութեան թէ բնութեան պարզեւած այս երկու հարստութեանց ճիշտցները իրարու ճկացնենք ու ստեղծենք արտադրութեան ու արգիւնաբերութեան այն սքանչելի շարժումը մեր երկրին ու մեր ազգին մէջ, և հանենք զայն ճուրացկանութեան ու թշուառութեան այս արգահատելի վիճակէն և դնենք իրեն արժանի տեղը ճարտարութեան ու ազգերու դասաւորումին մէջ:

Այս հրաշքը ոչ բարեգործական ընկերութի նները, ոչ կարծիր լսաչէրու զրկած դեղերը, ոչ սովիաներու համար կատարուած հանգանակութիւնները և ոչ նոյն իսկ օտարներու մեզ առած ողորձութիւնները կրնան կատարել: Ասիկա միայն կը կատարէ շահադիտական ընկերութիւն մը կամ ընկերութիւններ, աս անոնց գործն է, մեր արտասահմանի հայութեան ու դրամատէրներու գործն է:

ՊԱՅՔԱՐ 13 Յուլիս 1923

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

ՊՂՆՁԱՀԱՆԲԵՐԸ

Զանգեզուր, սիւնեաց երկիր: Արաքսի երկայնքը Պարսկաստանի ու Արաբէյճանի սահմաններուն մօտ, մոռցուած անձանօթ երկիր մը, որ վերջին երկու տասնեակ տարիներու մէջ ուշադրութիւն զրուաց, շնորհիւ իւր հարուստ պղնձահանքերուն, որոնց կարեւորութիւնը օր քան զօր կը շեշտուի, և ի յայտ կուղայ թէ մեր նախնիք ի՞նչ թանկագին ժառանգութիւն թողուցիր են մեր նորածին Հանրապետութեան:

Զանգեզուրի պղնձահանքերը շատոնց ծանօթ են, բայց թաղուած Ասիոյ խորքերը, երկաթուղոյ բացակայութիւնը, փոխադրութեան դժուարութիւնները զայն մոռցուած պահել են մինչեւ մեր օրերուն:

Վերջին բաւուրդ գարու մէջ որ երկաթուղին Կովկասը Ռուսաստանի կապեց հեռագիրներու և հեռախօսներու ու ելեքտրականութեան զարգացումով պղինձին պէտքը հրամայողական դարձաւ Ռուսաստանի մէջ, այն ատենէն Հայաստանի պղնձահանքերն ալ սկսան շահագործուիլ ու կարեւորութիւն ստանալ:

Պատերազմէն առաջ երկաթուղին Զանգեզուրի հանքերէն 240 բիլոմէթր հեռուէն կանցնէր, մինչեւ հոն պղինձը ուղտերով ու սայլերով կը փոխադրուէր, ապա այն հասնէր շրջան մը ընկելով կուզար Ալազիլէրտի գործարանը ուր ոսկին ու արծաթը զուտելով զուտ պղինձը կը ծախուէր Ռուսաստանի հրատարակը:

Հակառակ այս ահագին դժուարութեանց, այդ հանքերուն շահագործումը փութով յառաջ կիրթար, բանգի հանքածուն շատ հարուստ է, միջին հաշուով 14 0)0 զուտ պղինձ կը պարունակէ:

Ինժ. Վիւրցէլ, որ Կովկասի երկաթուղիներու զարգացման շուրջ տեղեկագիր մը ներկայացուցած է, որուն մէջ հետեւեալը կըսէ.

«Պարսկաստանի սահմանագլխին վրայ, Արաքսի երկայնքը Զանգեզուր գաւառին մէջ, աշխարհիս ամենէն

Հարուստ պղնձահանքերէն ձին կը գտնուի, շահագործուծը աննշան է, և ուրիշ կերպ ալ չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ տեղւոյն վրայ բօքսի ձէկ փութը-16 քիլոմ-90 կողէկ կարծէ, (պատերազմէն առաջ): Սակայն այդ հանքերը կարող են ճատակարարել ոչ ձիայն այսօր Ռուսիոյ պէտք եղած բոլոր պղինձը, այլ և երկար ատենուայ համար ապահովել Ռուսիոյ այդ պէտքը որ երթալով կաւեղնայ: և ճիւղագամայն արտաձութեան համար ալ թանկագին և առատ նիւթ ճը կըլլայ:

Ինժ. Օքրու որ 1905ին այդ հանքերը այցելեց, ճեծ ապագայ կը գուշակէ անոնց:

Ուրիշ շատ ճը ինժէնիօրներ ու փրօֆէսէօրներ որ այցելած են այդ շրջանը, ճիւղուոյնը հաստատած են. Իտալական Դիւանագիտական ճիւղուոյնը որ 1920ին Հայաստան կը գտնուէր, հետեւեալը կըսէ.

Ձանգեղուրի պղինձի հանքերը շատ ճեծ են, ամենէն չափաւոր հաշիւները ցոյց կուտան թէ ձէկ քանի ճիւղուոյն թօն պղինձ կը պարունակեն»:

Իօսեղով տեսակի վրայ հետեւեալը կաւեցնէ.

«Յայտնի է թէ ամբողջ աշխարհի պղինձի արտադրութիւնը տարին 900,000 թօնօ կը հաշուուի: Այդ արտադրութեան 2)3ը Աճերիկայի-Միացեալ Նահանգներուն կը վերաբերի: Եւրոպայի ձէջ, Սպանիան է որ ամենէն ճեծ արտադրողն է (Ռիօ Թինթօ): Հիմա Սերպիոյ պղինձի հանքերուն ճատին կը խօսուի: Այդ բոլոր հանքերուն պղինձի ճիւղին տոկոսն է 3 առ 1 0: Ձանգեղուրի ձէջ, ճիւղինը 14 առ 100 է: Բայց երակներ կան որ ճինչեւ 42 առ 100 կը հասնին, և 18 առ 100 երակներու յաճախ կը հանդիպինք: Ես շատ չափաւոր եմ եղրակացութեանս ձէջ, որոնց հասած են երկար ուսումնասիրութիւններէ, գործին հճուտ ուսու և հայ երկրաբաններ հարցափորձելէ և տեղւոյն վրայ հաւաքուած շատ ճը նոյններ բնիկէ յետոյ, որոնց ձէկ ճասը հետս բերած եմ ապագային վերլուծել տալու համար երբոր հարկ ըլլայ»

«Պղինձին հետ խառն կը գտնուին նաև թանկագին ճետաղներ, ճանաւորապէս ոսկի և արծաթ, ինչ որ այդ հանքերուն արժէքը կաւեցնէ»

Վերջապէս կովկասեան արդիւնաբերական և ճետաղաբանական ընկերութիւնը 16 ճիւղուն Փրանկով, 16 ճիւղուն ըուպի կամ 600,000 անգլ. ոսկի կը գործէր Ալլահ-Վերտիլ շրճանը. Վերջին տարիները Ձանգեղուրը ուշադրութիւնը գրուեց ու իւր թեւերը տարածեց Էպի այդ կողմը:

Այդ ընկերութեան 15 տարուայ գործունէութիւնը, ճինչեւ ընդհ. պատերազմ, աւելի քան քաջալերական են, նրա Վերջին հաշուակշիւները աչքի առաջ ունինք, որ քանի ճը տարուայ ձէջ գոյացած շահէն նոր հանքեր աւելցուցեր է 3 ճիւղուն ըուպի արժողութեամբ տարեկան 600,000 ըուպի ալ շահաբաժին վճարելով:

Այսինքն տարեկան 4000 թօն պղինձ կարաաղրէ, և 1 ճիւղուն ըուպի, (100,000 Անգլ. ոսկի) գուտ շահ կիրացնէ եղեր: Այս ընկերութեան հաշուակշիւները քովերնիս են, ուղղին կարող ենք ցոյց տալ:

Այս ընկերութեանէն գուտ, կային նաև ճանաւորներ որ հանքեր կը բանեցնէին, բորբոլին նախնական ճիւղոցներով, առանց ճեքենայի և կը ստանային 14-15 0)0 գուտ պղինձ, ասիկա փորձուած, հաստատուած և սթաթիսթիքներու ճաած է:

Մասնցճէ ձէկ օրինակ ճը պիտի բերեմ, Հոճամերոֆին հանքերուն շահագործուծը, Հետեւեալ հաշիւները նոյն իրճէ քաղած եմ:

Թէ պատերազմէն առաջ կաշխատցնէր 300 գորճաւոր որ 4-500 փութ (7-8000 քիլօ) հանքածոյ կարտաղրեն որճէ ճիւղին հաշու կը գուուէր ձէկ թօնօ պղինձ:

300 գորճաւորին 40ը վարպետ էին, այսինքն փորճարու, որոնց աւորչէք կը վճարուէր ո. 1,20 մնացեալ 260 գորճաւորները օրական կը ստանային կէս ըուպիէն ճինչև ձէկ ըուպի. ճիւղին հաշուով ձէկ գորճաւորին աւորչէքը կուգար 70 կողէկի:

Հանքերուն ձէջ աշխատողներուն օրը 6 ժամ էր ճիայն:

խանակ 220ի տարբերութիւն.	Ր. 101
Զոռած սակիին և արծաթին տուած արդիւնք նուազագոյնը	» 30
Երկաթիւղոյ գծին 200 բիլոմէթր ձօտի նալը փոխարութեան վրայ բառապատիկ խնայողութիւն կը բերէ: օրինակ մէկ թօնին փոխանակ 51ի պիտի վճարենք 13 բուպլի. տարբերութիւնը	» 38
Մէկ ու կէս թօն ամուխին փոխանակ 72ի պիտի վճարուի 18 բուպլի:	» 54
	» 275

Եթէ ելերարականութեամբ ձուլուծը գործնականին մտած է զոր չիմ գիտեր. այն ասին մէկ ու կէս թօնի ամուխին գինն ալ կը խնայուի	27
և անոր փոխարողէքը ինչպէս վերը զրինք	18

Րու. 320

Միջոցներու կատարելագործումով արտադրութեան ծախսերը կէսէն աւելի կը նուազին, և ոչինչ կայ զարմանալիք, երբ ռիօ թինթօի հանքերը հարիւրին 1.65 միայն պղինձ կուտան երբ այլ հանքեր միջին հաշուով 3 0)0 միայն պղինձ տալով կը շահագործուին, պատճառ ճը չիկայ ալ 14 0)0 տուող հանքերուն պղինձը գէթ անոնց արծած կէս գնովը չ'արտադրուի:

Երբ միջոցներու կատարելագործումը մի կողմէն արտադրութեան գինը կէսէն աւելի կը նուազեցնէ, միւս կողմէն սովիէթական հանրապետութեանց միութեան պղինձի պահանջը կուելցնէ, Այսօր իսկ միութեան հրապարակը սկսած է նեղուիլ պղինձի պակասութենէն, հին սթօքները ամէնն ալ սպառած և գիները անհամեմատ բարձրացած են:

Զուգիւր այդ ճետաղը ինքը Եւրոպայէն գնել, քանի հանքերը իւր երկրին մէջը կան, Ուրալ և Կովկաս: Ուրալի հանքերը վերականգնելու համար քանի ճը տասնեակ միլիոններ պէտք են:

Ահա այս հանգամանքն է որ վերածնող Հայաստանի կուտայ այն հազուագիւտ պատահութիւնը, այս հանքերը բանալով ոչ միայն իւր թաղուած հարստութիւնները ի լոյս աշխարհ կը հանէ ու իւր բնակիչներուն գործ, աշխատանք և բարեկեցութիւն կապահովէ: Այլ նաև ուշադրութիւն կը հրաւիրէ այդ մուցուած լեռնադաշտին, Զանգեզուրի վրայ, որ ձօտ ապագայի մէջ պիտի դառնայ Կովկասի արդիւնաբերութեան մէկ կարևոր կեդրոնը, Հայաստանի, Պագուն, որուն անհրաժեշտ արդիւնքը պիտի ըլլայ, Ալեաթ ձուլֆա կիսաշէն երկաթուղոյ աւարտումը, որ քանի ճը հարիւր բիլոմէթր պիտի կարճացնէ Հայաստանի ճամբան դէպի Կասպից ծով, դէպի Ռուսաստան:

Այս երկիրներուն հետ Հայաստանը ուղղակի փոխադրութիւն պիտի հաստատէ առանց Թիֆլիզէն դառնալու, որուն կեդրոնական հանգամանքէն անտեսադէպ թէ քաղաքականապէս բաւական բան պիտի բարեփոխուի ի նպաստ մեր երկրին:

Այս երկաթուղիով Հայաստանը պիտի ունեննայ երկու ելք փոխանակ մէկի: Ներքին գաւառները իրարու կապուած պիտի ըլլան, փոխարութիւնները դիւրացած ու արագացած պիտի ըլլան, ինչ որ կը կազմէ և կը բարձրացնէ երկրի ճը անտեսական թէ ֆիզիքական ոյժը:

Այս բարեբաղդ հանգամանքները չեն վրկած Հայաստանի ի. Կառավարութեան լուրջ ուշադրութենէն, որ այս հարուստ հանքերուն բծուէսիօնները տալով առաջին բայը առաւ դէպի այն հսկայական ծրագիրը որ ձօտ ապագայի մէջ ամենքս պիտի զարմացնէ:

Երբ Հայաստանը Սովիէթական Հանր. Միութեան պղինձի մատակարարը պիտի լինի, ինչպէս նաև կը ձգտի լինել բաժնակի մատակարարը, այդ ծովածաւալ հրապարակին:

ԲԱՄԲԱԿԻ ՄԱՆԱՐԱՆ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ժամանակ ճը կար որ Թաւրիղի ու Էնդէլիի ճամբաներուն վրայ կարաւանները բեռնաւորուած անվերջ ու անձայր կը շարժէին դէպի Թէհրան, Պարսկաստանի ներքին հրապարակները տանելով ռուսական ապրանքները որոնք 80 առ 100 մանուֆաթուրա էին, կտաւ, ջիթ ևն:

Ռուս մանուֆաթուրան, որ քան զոր զարգանալով, ներքին պէտքերը գոհացնելէ յետոյ, իր սահմաններէն դուրս ելած Պարսկաստանի մէջ կը յառաջանար, հետզհետէ քշելով իր առջևէն եւրոպական ապրանքները որոնք հեռաւորութեան և փոխադրութեան գծուարութեանց առջև տեղի տալով կը նահանջէին: Թաւրիղի երկաթուղին, որ Հայաստանէն անցնելով ճինչև Պարսկաստանի մէջ կը խորասուզուէր, ազդեցիկ ճիջոց ճը եղած էր այդ ծաւալուծը ապահովելու:

Երկարատեւ պատերազմն ու ներքին կռիւները մահացու հարուած ճը տուին ռուսական ճարտարարուեստին, որ այսօր ոչ ճիայն Պարսկաստանի այլ իր երկրին բաւելու չափ չարտադրէր, իսկ արտադրածն ալ այնքան սուղի կուգայ որ եւրոպայի մէջ գործուող ճիւնտոյն ապրանքին եռապատիկը կ'արժէ իրեն: Օրինակ, Մանչէսթըրի մէջ կտաւին մէկ լիպրան 3 շիլլինի կը ճախուի, ճինչդեռ Ռուսաստանի մէջ ճիւնտոյն տեսակ ճիւնտոյն ճանրութեամբ կտաւը 9 շիլլին կ'արժէ:

Այս սղութիւնը յառաջ կուգայ գլխաւորապէս,

- ա) Դրամի նուազութենէն, որուն անխուսափելի հետեւանքն է տոկոսներու անհամեմատ սղութիւնը.
- բ) Փոխադրութեանց դանդաղութենէն և սղութենէն.
- գ) Կազմակերպութեան պակասութենէն.
- դ) Վառելանիւթերու անհամեմատ սղութենէն.
- ե) Տուրքերու բարձրացումէն.
- զ) Միջնորդներու, ապահովագրութեանց և այլ շահագործումներէն:

Դրամի նեղութիւնը ճղած է ճարտարարուեստը բարձր տոկոսներու ենթակայ ըլլալ. պետական պանքան պաշտօնապէս 3 առ 100 ամսական տոկոսով կը գործէ, բայց ասոր

կողքին ունի նաև ուրիշ պայմաններ, քօմիսիօն, քուրթաճ, ևն ևն. որ տոկոսը 8 առ 100-ի կը բերեն, ամէն երկու ամիս վերանորոգուելու պայմանաւ:

Աճենէն նպաստաւորեալները տարեկան հարիւրին հարիւր տոկոս կը վճարեն:

Պանքաներու ու պորտաներու նուազութիւնը հարկադրած է գործարանատէրերը տարուան բամբակը ճիւնտաճան ու կանխիկ գնել, քանզի երկրագործները, զուտ գիւղայիններ ըլլալով, ոչ կարող են ապրանքը մաս առ մաս ճախել, ոչ ալ ապառիկ տալ:

Այս հանգամանքը արգելք կը դառնայ շատ ճը գործարաններու բացուելուն, և նոյնիսկ բացուած գործարանները ճանր պարտքերու տակ կը ճգէ:

Փոխադրութեան դանդաղութիւնը երկաթուղիներու ճամբաներու հնութենէն և շարժուն ճաթերիէլին պակասութենէն ու այլ բազմազան պատճառներէ յառաջ գալով, փոխադրութիւնը ոչ ճիայն կը սղեցնէ, այլ ապրանքն ալ երկար ժամանակ ճամբաներու վրայ բռնելով անոնց վրայի տոկոսները կը բարձրացնէ:

Հակառակ որ գործաւորները աւելի ճեն վճարուելի քան եւրոպայի մէջ, կազմակերպութեան պակասութիւնը պատճառ կը դառնայ աւելի նուազ արտադրելու քան եւրոպայի գործարանները:

Վառելանիւթերու արտադրութիւնը ինքն ալ ինտիւսթրի ճը ըլլալով, ենթակայ եղած է վերոյիշեալ պայմաններուն, և անհամեմատ աւելի սուղի կուգայ քան սովորական պայմաններու մէջ:

Ինչպէս պիւտճէի նեղութիւնը կը ճղէ Պետութիւնը բեռնաւորել ինտիւսթրին, նճանապէս կեանքի և ամէն պայմաններու թանկութիւնը կը ճղէ վաճառականները, ճիջնորդները ու քօմիսիօնէրները ինչպէս նաև ապահովագրութեանց և այլ հաստատութիւնները առաւելագոյն շահ ճր իւրացնել փոխանակուող ապրանքներուն վրայ:

Այս պայմանները ապրանքները կը սղեցնեն անհամեմատ ճափերով, որոնց կ'աշխատի դարճան տանիլ նոր Ռու-

սիան և հետզհետէ դարձանելու վրայ է, բայց այս ամէն դժուարութիւններու յաղթահարելու և ճրջուճը վերահաստատելու համար դեռ տարիներ պէտք են:

Հայաստանը այս պայմաններուն մէջ ամենէն աւելի տուժողն է, հակառակ որ բաժնակը արտադրող երկիրներէն մին ինքն է բայց Միութեան կեդրոնէն և գործարաններու շըրջանէն հեռու ըլլալով, բաժնակին ծախուելէն մինչև կտաւ ըլլալը ու իրեն վերադառնալը առնուադն մէկ տարի կը տևէ, ու այս շըջանին ամբողջ տոկոսները, փոխադրութեան ծախքերն ու այլ հետևանքները կրելով, բաժնակը աժանի ծախելու և կտաւը սուղ գնելու կը հարկադրուի:

Այսպէս, մինչդեռ եգիպտոսի գիւղացին իր բաժնակին վրայ 50 առ 100 աւելցնելով սլատրատ կտաւ կը գնէ, այսինքն մէկ ու կէս լիպրա բաժնակ տալով մէկ լիպրա կտաւ կը ստանայ, անդին Հայաստանի գիւղացին 8 լիպրա բաժնակ տալով հազիւ մէկ լիպրա կտաւ կրնայ գնել:

Աւելի յստակ ըսելու համար, եգիպտոսի երկրագործը բաժնակին լիպրան կը ծախէ 2 շիլինի և կտաւը կը գնէ 3 շիլինի այսինքն հում նիւթին մէկ ու կէս անգամը, մինչդեռ Հայաստանի գիւղացին բաժնակին լիպրան կը ծախէ 1 1/8 շիլինի և կտաւին լիպրան կը գնէ 9 շիլինի:

Մենք կ'ուրախանանք որ մեր երկիրը օժտուած է այն բարերար յատկութիւնով որ բաժնակ կ'արտադրէ, բարիք ճը որմէ շատ երկիրներ զրկուած են: Կուրախանանք նաև որ մէկ տէսիթիւնը միջին հաշուով 20 փութ բաժնակ կամ 40 անգլ. ոսկի եկամուտ կուտայ: Բայց իրականին մէջ 2 1/2 փութ կտաւի կուգայ գիւղացի ընտանիքին մէկ տարուան բերքը:

Եթէ կարողանայինք միջոց ճը գտնել կտաւը երկրին մէջ արտադրելով հում նիւթին չորս անգամ արժողութեամբ գիւղացիին ծախելու այն աստն մեր երկրագործին բերքը կրկնապատկած պիտի ըլլայինք, այսինքն գիւղացի ընտանիքը այս անգամ 10 փութ բաժնակ տալով պիտի կարողանար իր 2 1/2 փութ կտաւը գնել, մնացած 10 փութն ալ իրեն շահ

պիտի մնար, իր տնտեսութիւնը զարգացնելու ու ծաղկեցնելու պիտի ծառայէր:

Եւ այդ տարբերութիւնը ուր պիտի երթայ: Ան ալ պիտի երթար հայ գործաւորին, հայ պաշտօնեային, հայ պետութեան որ ուղղակի թէ անուղղակի տուրքով պիտի օգտուէր այն յաւելուածէն ու այդպէս ուժեղացնէր իր պիւտածէն, իսկ մնացածն ալ պիտի բաժնուէր աքսիոնէրներուն որոնք մեծ ժառանգ հայ պիտի ըլլային անշուշտ:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԱԲՍԸ

Վերոյիշեալ թուանշաններէն թող չփորձուին մեր վաճառականները մտածել թէ կրնան կտաւ կամ հիւսուածեղէն դրկել Ռուսաստան կամ Հայաստան: Պաշտպանողական մաքսը անոնց ճամբան գոցած է միանգամայն:

Նոր Ռուսաստանը կամ Սովիէթական Հանրապետութեանց Միութիւնը որոշած է անպայման և ամէն գնով իր երկրին պէտք եղած հիւսուածեղէնը և անոր հարկ եղած բաժնակը երկրին մէջ արտադրել: Ասոր համար անորինակ ջանքեր և զոհողութիւններ կըլլան Մոսկուայէն մինչև Երևան:

Այս հասկնալի է հետևեալ երկու պատճառներով:

Սովիէթական Հանրապետութեանց Միութիւնը աշխատաւորական իշխանութիւն ճը ըլլալով, իր երկրին աշխատանքը ծաղկեցնելու և իր աշխատաւորներուն վիճակը բարելաւելու համար, անհրաժեշտ է որ ինտիւթիւն երկրին մէջ քաջալերէ, ինչ որ ալ ըլլայ անոր պահանջած զոհողութիւնը:

Հետզհետէ աշխարհի գործաւորութեան վարձքերու աճուճը, ամերիկեան բաժնակին արտադրութեան նուազուճը զանազան պատճառներով, սպառման յաւելուճը և այլն պատճառ եղած են որ բաժնակի արտադրութիւնը սարիէ տարի դժուարանայ ու գինը բարձրանայ:

Սովիէթական Հանրապետութեանց Միութեան պէս 150 միլիոն բնակչութեամբ ծովածաւալ երկիր ճը կէս միլիոն թո-

նօ բաճբակի պէտք ունի, կէս ծիլիար ոսկի բուսկի արժողութեամբ, իսկ եթէ Հիւսուածեղէնը զրտէն գնելու ըլլայ, տարին 750 ծիլինն ոսկի բուսկի արտածելու հարկադրուած պիտի ըլլար:

Ուրեմն եթէ այդ ինտիւսթրին ամէն գնով չստեղծէ երկրին ձեջ, տարիէ տարի ձօտաւորապէս 100 ծիլինն անգլ. ոսկիի հարկատու պիտի մնայ Ամերիկայի կամ Անգլիոյ:

Սովիէթական Հանրապետութեանց Միութեան վարիչները որոշած ըլլալով այս անտեսական հարկատուութենէն զերծ մնալ, ոյժ կուտան հարաւային Հանրապետութեանց ձօտ (Հայաստան, Թիւրքիստան և Ատրպէյճան) բաճբակի արտադրութիւնը աճեցնելու, և ուէ քաջալերութիւն չեն ինչայեր: Ահա թէ ինչու, հակառակ որ Հիւսուածեղէնը անհամեմատ կերպով սուղ կուգայ երկրին. դարձեալ ճաքային պաշտպանողականութիւնը ամուր կը բռնեն, որպէսզի թէ բաճբակ ձշակողները և թէ գործարանները քաջալերուին ծիւնգածայն:

Գալով Հայաստանի, որ ձէկն է բաճբակ արտադրող Հանրապետութիւններէն, սրբան կօգտուի այս բարեբաստիկ հանգամանքէն:

1923ին 5000 հէքթար բաճբակ ցանեց և քաղեց ձէկ ու կէս ծիլինն քիլօ, 200,000 անգլ. ոսկի արժողութեամբ: Այս տարի 16,000 տէսիաթինի բարձրացուց այդ տունկին ձշակութիւնը 5 ծիլինն քիլօի հասցնելու համար: Գալ տարի պիտի կարողանայ 10 ծիլինն քիլօի բարձրացնել իր բերքը և համիլ նախ քան պատերազմեան ամենաբարձր արտադրութեան, Կարան ու Սուրմարուն ալ ձէջը ըլլալով:

Երբ ձեռհաս ձեռքերը չորցուին և ուղղունները կանոնաւորուին, 100 հազար հէքթար բաճբակաձշակութեան հող ևս պիտի բացուի Արարատեան դաշտին վրայ, ու 16 ծիլինն քիլօ պիտի աւելցնէ ձեռ բերքին վրայ:

Վերջապէս արդիական երկրագործութիւնը և բիմիական պարարտացուցները ձեռ երկրին ձէջ ներծածուելով, այդ արդիւնքը առնուազն պիտի կրկնապատուին, ու ձօտ ստենէն տարեկան 40.50000 թօն բաճբակ պիտի կարողանանք արտադրել, այսինքն Ս. Հ. Միութեան պէտքին ձէկ ութերորդը

պիտի հոյթայթենք և ձեռ եկամուտը 5 ծիլինն անգլ. ոսկիի պիտի բարձրացնենք:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երբ կըսենք թէ Հայաստան ձէկ ու կէս ծիլինն քիլօ բաճբակ արտադրեց, իրապէս 200,000 քիլօ կտաւ եղաւ արտադրածը: Որովհետև ձէկ ծիլինն ճարգու համար այդքան կտաւ չէր բաւեր, երկրին ծիւս բերքերուն ալ ձեռ ձառ ատոր զոհելով ձօտ կէս ծիլինն անգլ. ոսկիի գնում կատարեց, առանց իր պէտքերը կարենալ գոցելու:

Հայաստանի Հիւսուածեղէնի սպառումը 2-3 ծիլինն քիլօ է. զայն գնելու համար ներկայ գներով 20-30 ծիլինն բուսկի հարկաւոր է ձեռ երկիրը ատոր ձէկ հինգերորդը հազիւ կարողացաւ գնել: Եթէ չկարողացաւ ամբողջ գնել, որովհետև գնելու կարողութիւնը սպառած էր: Մնացածը Ամերիկայէն բերուած հին լաթերով, կարկտաններով, ձառ ձըն ալ մերկութիւնովը գոցեց: Ասոր կըսեն բաւին լայն իմաստովը աղքատութիւն կամ թշուառութիւն:

Աւելի յտակ ըսելու համար, երբ 20—30 ծիլինն քիլօ արտադրութեան հասնինք, հազիւ պիտի կարողանանք ձեռ հագուածեղէնի պէտքերը գոցել, եթէ այս համեմատութեամբ պիտի գնենք զայն, այսինքն տարեկան 20—30 ծիլինն քիլօ բաճբակ կամ 2—3 ծիլինն անգլ. ոսկի պիտի տանք Մուսկուայի (որովհետև ճանուփաթուրայի գործարանները անոր շուրջն են), որպէսզի փոխարէն 2—3 ծիլինն քիլօ Հիւսուածեղէն ստանանք հագուելու համար:

Ահա թէ ինչպէս ձեռ երկիրը ուրիշին անտեսական գերիշխանութեան տակ կը գտնուի և հարկատու է անոր: Եթէ ձեռ հակառակորդները կուզեն փաստ ձը ունենալ ձեռ բերնին ահա կուտամ զայն իրենց:

Մնացած գերիշխանութիւնները որ կըսեն, երևակայական են. Ս. Հ. Միութեան ձէջ քաղաքականապէս ձենք հաւատար ենք, ունինք փոխադարձ հաւատար իրաւունքներ ու պարտականութիւններ, որոնցմէ օգտուած ենք ամէն ճակատներու վրայ ու ոչ ձէկ տեղ չենք զրկուած:

Ընդհակառակը եթէ ճեղ Միութեան ճեղ չառնէին, այն ատեն է որ զրկուած պիտի ըլլայինք, և պիտի ճգնէինք հոն ծանել:

Երևանի ճեղ հանրային կարծիքի ներկայացուցիչ ճը ինձի հարցոյց թէ կը տեսնե՞՞մ հոն Մոսկուայի գերիշխանութիւն:

«Այո, պատասխանեցի, անտեսական կատարեալ գերիշխանութեան տակ ենք, բայց քաղաքականապէս նոյնիսկ ծանուտութիւն ճը հանգամանքը չունի Մոսկուան, դաշնակից ճըն է բառին բովանդակ գորութեամբը»:

Մեր դրութիւնը ցաւալի պիտի ըլլար եթէ անտեսական հարկատուութիւնը պարտադրուած ըլլար ճեղ, քաղաքական ըմբռնումներու հետեանք եղած ըլլար, ինչպէս որ էր Զարեբու օրով, կամ ինչպէս որ է այսօր շատ ճը գաղթավայրերու ու ծանտայի տակ եղած երկիրներու ճեղ:

Բայց ճեր ճօտ ասիկա առաջ եկած է իրերու բնական բերուծովը: Մենք աղքատ ենք, տկար ենք, ամէն ինչ կը պակսի ճեղի, ապրիլ կուզենք ու հարկաւորաբար կռթներ ենք կեդրոնի ճը, կաշխատինք անոր հետ և կապրինք:

Միութիւնը կամ կեդրոնը, այսինքն Մոսկուա, գո՛հ է արդեօք ճեր այս աղքատութենէն, ճեր այս ակամայ շահագործումէն կօզուով թէ կը վնասուի: Ոչ, դժգոհ է, և ճիշտ ատոր համար ամէն տարի դուժար ճը կուտայ ճեր բաճբա-կածշակութիւնը զարգացնելու, և ճանարանի ճը ամբողջ ճեքեանները ճեղ նուէր ըրաւ որպէսզի ի վիճակի ըլլանք ճեր հիւսուածեղէնը ճեր քով պատրաստելու ու ճեր անտեսականը բարելաւելու:

Որքան ճեր անտեսականը տկար է ու չենք կարող ճեր երկրին ճշակութիւնը զարգացնել ու արտադրել երազուած 40—50 միլիոն քիլօ բաճբակը, Միութիւնը ստիպուած պիտի ըլլայ զայն Ամերիկայէն գնել, ինքն ալ իր կարգին անոր հարկատու պիտի ճնայ 40—50 միլիոն ըուպլիի համեմատութեամբ: Որքան ատեն որ ճենք աղքատ ենք, Միութիւնը ինքը ստիպուած է ճեր սահմանադրուիլ (որ իրն ալ է միանգամայն) իր պիտածէովը պահպանել, ճեր բանակին ճախ-

քերը, հագուստը, զէնքը ու ռազմածրերքը ինք հոգալ, այսինքն տարին իր ստացածին քանի ճը պատիկը կարանցներ:

Եթէ այդ իննայողութիւնը ճեղի ճնար, եթէ ճեր երկիրը ճաղկէր ու արտադրէր ըստ պատշաճի, այդ կորուստները ամբողջ իննայուած պիտի ըլլային Միութեան, որ անշուշտ նախամեճար պիտի համարէր բարգաւաճ երկիր ճը ունենալ իբր դաշնակից քան աղքատ երկիր ճը:

Ահա տարօրինակ դրութիւնը որ ստեղծուած է հոն, ոչ անտեսապէս գերակշիւր և ոչ ալ անկից կախուած ունեցողը շահ ունին այդ վիճակէն. երկուքն ալ վնասի ճեղ են, եւ երկուքն ալ կը վնասեն այս վիճակին դարձմանը:

Այդ դրութեան շարունակութեանը ճեղ ճենք ալ յանցաւոր ենք: Եթէ մինչեւ հիճա կրնայինք արգարանալ անգիտութեամբ, փոխադարձ անհասկացողութեամբ, ալ չքմեղանք չունինք եթէ շարունակենք ճեր Հայրենիքը ուրիշներու անտեսական գերիշխանութեան տակ պահել:

ԴԱՐՄԱՆԸ

Մեր երկիրը ունի շատ ճը աղբիւրներ արտադրելու և հարստանալու: Երկրագործութիւնը, հանքերը և ճարտարաւեստը անոր պահուած գանձերն են, զորոնք շարժման ճեղ դնելն է հարստութիւնը:

Ուրիշ կարեւոր աղբակ ճըն է երկրին իննայողութիւնը, որ շահելու ճափ կարեւոր է:

Մօտ ատենէն ճեր ցորենը ճենք պիտի արտադրենք երկրին ճեղ: Մեր ամենամեճ շուսյութիւնը ճեր հագուստեղէնը կրտէն գնելն է, որ տարին միլիոններ կը թափէ սահմաններէն դուրս, օտարներու զիրկը, և միլիոնաւոր տուրք ճը կը դնէ ճեր վրայ: Այսպիսի պայճաններու ճեղ պետութիւն ճը դժուար թէ զարգանայ:

Բաճբակեղէնի ճանարան ճը Հայաստանի ճեղ պիտի կատարէ զոչ գեր. նախ արտադրական, որով ճեր բնական եւ Փիլիքական ոչճերը շարժման ճեղ դնելով գանունք պիտի արժեցնէ հոճ նիւթը վերածելով բանուած նիւթի, երկրորդ՝ իննայողական, որով այն միլիոնները զորս երկիրը դուրսը կը

թափեր, իրեն պիտի ճնան, շրջաբերութեան պիտի ճանեն և երկրին հարստութիւնը պիտի կազմեն:

Հայաստանի կառավարութիւնը ծրագրած է առ այժմ այդպիսի գործարան ճշ հաստատել երկրին ձեջ, ձեկ ձիւրն քիլօ բաճբակ աշխատելու տարողութեամբ:

Մոսկուայի կառավարութիւնը անոր նուիրած է պէտք եղած ամբողջ ձեքեանները ու գործիքները, որոնց ճանրա- ճասնութիւնը ներկայիս կցուած է:

Հակառակ որ երկրին սպառուճը եռապատիկն է, գոր- ճարանը առ այժմ ձեկ ձիւրն քիլօ բաճբակ պիտի գործէ, որով նոյնքան հիւսուածեղէն Ռուսաստանէն պակաս պիտի գնէ: Եթէ ներկայ գներուն վրայ հիճնուինք, քիլօին առ- նուագն 20 շիլին կամ ձեկ անգլ. ոսկիէն, ձեկ ձիւրն անգլ. ոսկիի իննայողութիւն ճը ըրած պիտի ըլլանք:

Եւ այս գիները երկար ատեն պիտի տւեն, ձինչև զրա ձի տաղնապին և այլ դժուարութեանց անցնիլը Ռուսաստանի ձեջ, ինչ որ տարիներու կարօտ է:

Ռւրեճն ձեկ ձիւրն քիլօին ձեկ ձիւրն անգլ. պիտի վը- ճարենք, կամ եթէ զեղջենք այս գնոյն ձեկ քառօրոյն ալ 750,000 անգլ ոսկի: Ի փոխարէն պիտի ճախէինք 1 ձիւրն քիլօ բաճբակ 125,000 ոսկիի: Վնանիս կըլլայ 625,000 անգլ. ոսկի: Գորճարանը երկրին ձեջ ըլլալով, տարեկան 625 հա- զար ոսկիի պատկառելի գուճար ճը արտահանելէ պիտի ա- զատէր, կամ այդքան տուրք ճը ձեր վրայէն պիտի բառնար, ձինչև հետզհետէ հաճը առնէինք կամ ձեր շահերը ըճ- բունէինք, ու անոր կողքին շինէինք ուրիշն ալ և ուրիշն ալ, ձինչև երկիրը կշտացնէինք և արտաճուճ ալ ընէինք, որ ատեն ոչ ձիայն հարկատու եղած ճէինք ըլլար, այլ ընդ- հակառակը հեռուօր հրապարակներուն, թերևս վերստին Պարսկաստանի ճատակարարն ալ կըլլայինք:

ՔՕՆՍԷՍԻՕՆ

Մեր կառավարութիւնը քօնսէսիօն ճը տուած է հայ կամ օտար ընկերութիւն ճը կազմելու և հիւսուածեղէնի գորճարանը կառուցանելու Ալեքսանդրապօլի որուն տեղը,

արտօնութիւնը, ձեքեաններն ու 5000 ձիու ելեքորական ոյճ կը բերէ ինքը կառավարութիւնը:

Ընկերութիւնը իր կողմէն շէնքն և ձեքեանները կը հաստատէ և շարժուն դրաճազուլը կը բերէ:

Պետութիւն և ընկերութիւն ընկեր կըլլան հաւասար բաճնով:

Ընկերութիւնը կազմելու է 250,000 անգլ. ոսկի դրա- ճազլիտով, այսինքն երկու ոսկինոց կամ 10 տղարնոց 125000 աքսիոնով. 25000 աքսիոնը պէտք է յատկացնել ընկերու- թեան կազմութեան ճախքերուն, հիճնազիւրներու, դրաճա- զուլը գանելու ևն: Հիճնազիւրները իրենք կորոշին այս ճախքերուն տեղը, քանակութիւնն ու եղանակը:

Աքսիոնները պէտք է ճախել Արտասահճանեան գա- զութներու, ինչպէս նաև Ռուսաստանի, Վրաստանի և Հա- յաստանի ձեջ:

Աքսիոնները կանխիկ կը ճախուին, ինչպէս և երկրին ձեջ աշխատութեան փոխարէն կը տրուին, նճանապէս բաճ- բակի հետ կրնան փոխանակուիլ, երկրին ճողովուրդը, ճանա- ւանդ պաշտօնէութիւնն ու գորճաւարութիւնը այս ճեռնար- կին շահազրգուելու և ընկերացնելու դիտուճով:

Արտասահճանի Հայութիւնը այս կերպով ձիջոց պիտի ունենայ երկրին գորճերուն ճանօթանալու, անոր շահակից ու բաճնեկից ըլլալու, երկրին կապուելու, իր շահերը անոր շահերուն հետ նոյնացնելու: Մէկ խօսքով, Հայրենիքին ու արտասահճանի ձիջեւ կաճուրջ ճը պիտի ըլլայ այս:

ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ

Մէկ ձիւրն քիլօ բաճբակ գնելու հաճար առնենք ներ- կայ բերքին գինը. ճիլին 2,500,000

Մանչէսթըրի ձեջ ձեկ քիլօին գորճա- ռորողէէքը, տուրքերը, զանազան ճախքերն ու պակասճը ձիասին հաշուելով ու շահն ալ վրայ բարդելով, քիլօին 2, 1/4 շիլին կը հաշուեն, այսինքն այդ տարբերութեամբ հիւսուածեղէնը կը ճախեն:

Նկատի ունենալով որ մեր առաջնակարգ գործաւորը այսօր կտունէ (օրական 8 ժամը) 3 շիլին, փոխանակ 12 շիլինի՝ (Մանչէսթըրի գործաւորին նուազագոյն աւուրչէքը)

Ընդունելով որ այժմ մեր գործաւորները անոնց չափ վարժ, և մեր կազմակերպութիւնը անոնց չափ կանոնաւոր չըլլայ:

Եւ ենթադրելով որ մեր ելեկտրակա-նութիւնն ալ ածուխէն աւելի աժան չգայ, և թէ մեր հիւսուածքն ալ անոր չափ ծախք պիտի արժէ և նոյն իսկ քիչ մըն ալ աւելի, կըր հաշուով ըսենք 2½ շիլին:

Մէկ միլիոն քիլոյլին ծախքը,	2,500,000
Գուճար	5,000,000

Մէկ քիլոն եթէ 8 բուպլիէն կամ 10 շիլինէն ծախենք, դարձեալ Ռուսաստանի ապրանքին կէս գնովը ծախած պիտի ըլլանք, ուրեմն մէկ միլիոն հիւսուածքը 10 շիլինէն:	շիլին 10,000,000

Շահ 5,000,000

Մեքենաներու և շէնքի ամօրթիւրման պահեստի գուճար և այլ անակնկալներ զեղջելով կըր հաշուով	շիլին 1,000,000
կառավարութեան բաժին շահը	2,000,000
ընկերութեան բաժին շահը	2,000,000
շահ 40 %	

Դժուար կացութեան մէջ եմ, հակառակ ամէն կրճատումներու, այսպիսի հսկայական շահ մը ցուցնելու, վախնալով որ մեր հայրենակիցներէն ոմանք պիտի սրբողին՝ ուրիշներ պիտի հաւատան: Բայց ամէն բանէ աւելի իմ ձեռագործութիւնս եղած է նախ իրերը իրենց մերկութեամբը պարզել:

Թիֆլիսի թէ Մոսկուայի վաճառականները ինձի կը հարցունէին թէ ինչպէս կարող պիտի ըլլան գիները կտրել և քիչ շահ իւրացնել, քանի խոշոր վաճառականութիւնը կուգայ ամբողջ ապրանքը միանգամայն գնել, եթէ Մոսկուայէն նպատաւոր գտնայ զայն:

Պատասխանեցի թէ ուղղակի զիւզացիին կը ծախենք. բայց եթէ դժուարութիւնը այդ կողմէն կուգայ, այսինքն կը կարծենք թէ դժուար պիտի ըլլայ ապրանքին գինը զեղջել ու քիչ շահիւր, այդ յաջողութեան առաւելագոյն երաշխիքն է:

Այն ատեն քանի մը տարի չանցնիլը որ տասնեակ գործարաններ կըլլան Հայաստան, կը կշտացնեն Անդրկովկասեան հրապարակը ու կիչնան ծրցման մէջ, ու բնականօրէն վաճառման գիները կը զեղջուին ու շահը իւր բնականոն վիճակին կը վերածուի:

Պէտք տեսայ այս մէջբերումը ընելու, ցուցնելու համար թէ մեր Ռուսաստանի վաճառականները ոչ միայն հաւատացած են այս գործարանին յաջողութեան, այլ նոյն իսկ դժուար կը գտնան անոր շահը կրճատելը:

Ծանօթ. — Հայաստանի մէջ հազարաւոր ջուլհակներ կան որ բաճրակը գնելով ձեռքով կը ճանեն, կը գործեն եւ կտաւը կը ծախեն աւելի աժան քան գործարանէն եկածը, ապիկա ցոյց կուտայ որ երբ ելեքտրականութիւնը ըլլայ շարժիչ ոյժը, աւելի աժանի պիտի գայ ապրանքը:

Խոհեմութիւն կըլլայ առաջին տարին միայն ճանաճ հանել և մեր ջուլհակներուն ծախել յետոյ կտաւի սկսիլ, մինչև հետզհետէ բարակ ապրանքներու, ջիթի և ինի ձեռնարկել, քանզի մեր մեքենաները առաջնակարգ ջիթ ևս կը գործեն:

Սակայն միշտ աւելի ճանաճ պատրաստելու է մեր ջուլհակներուն համար ալ. քանզի մէկ գործարան մը կարող չէ ամբողջ երկրին պահանջը կշտացնել, ճանաճ ծախելով թէ շահ մը կիւրացնէ, թէ այդ արհեստաւորներուն ալ հաց մը կապահովէ, մինչև ինախաթրիին ծաղկին ու երկրին պէտքերը գոհացնելը:

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յոռետեսներ չալտի ուզեն հաւատալ թէ այդպիսի գործարան ճը կարողանայ ճրցիլ Մոսկուայի գործարաններուն հետ: Ատոր բնաւ կասկածելու չէ, որովհետեւ,

ա) անոնք ալ կազմակերպութեան դազաթնակեալը չեն հասած որ նոր սկսողի ճը յաջողութիւնը տարակոյսի տակ ճնայ:

բ) Անոնք երկրին պահանջին չեն հասնիր որ ճեղ ճըրցակից նկատեն ու իրենց շահերուն դէճ գտնեն:

գ) Անոնք դրամագլուխին տարօրինակ տոկոս կը վճարեն ճինջ ճենք տղատ պիտի ըլլանք այդ ճանր բեռէն:

դ) Անոնք վառելանութիւն անհամեմատ գներով կը գործածեն, ճինջ ճենք ելեքտրականութիւն ունինք ճրի:

ե) Անոնք բաճրակը և ապա կատը փոխադրելու պէտք ունին ճինջև ճեղ հասցնելը, ճենք գերճ ենք այդ փոխադրութենէն:

զ) Ասոնց ապրանքը շատ ճեռքերէ պիտի անցնի եւ ժամանակ պիտի կորսնցունէ ճինջեւ երթալ բանուիլը ու դանալը, ճինջդեռ ճերը առաջին ճեռքէն խանութպանին պիտի ճախուի:

Նոյնիսկ եթէ այս աղբակները չարադարացնեն իրենց բնոյթը և չկարողանանք աւելի աճանի բերել ապրանքը, եթէ նոյնիսկ Մոսկուայի գնով արժէ ճեղի ապրանքը, ճիթէ դարձեալ երկրին շահը չէ այդ դրաճը ճեր աշխատատեղերուն վրայ, ճեր երկրին ճէջ ճախուել քան թէ դուրսը դրկել:

ԵԼԵԲՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գործարանին պէտք եղաճ ելեքտրականութիւնը քանի ճը հարիւր ճիւռ ոյժ է, ճինջդեռ ան ունի 5000 ճիւռ ոյժ, աւերորդը կը ճախուի Ալեքսանդրապոլ քաղաքի լուսաւորութեան, թրամվայներու և այլ ստեղծուելիք ինտիւսթրիներու և գոյացաճ արդիւնքը կուզայ շահ ճը ևս ապահովել գործարանին:

ԲԱՄԲԱԿԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

Որպէս զի գործարանը ճշտապէս ապահով ըլլայ աճէն ճրցման դէճ պայքարելու, կառավարութիւնը հաճաճիտ է 6000 տէսիսթին հող տալու որպէս զի իրեն պէտք եղաճ բաճրակը իր սեփական հողերէն գայ, և անհամեմատ աւելի աճանի նտոի: Ատոր ճրաղիւրը առանճին կցուաճ է ներկայիս

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ

Կառավարութիւնը աճէն կերպ կուզէ օճտել այս առաջին ինտիւսթրին որպէս զի անպատճառ յաջողի, լուսագոյն շահը տայ, և սկզբնաւորութիւն ճը ստեղծուի հաճագորճակցութեան արտասահճանի ու երկրի ճիջ:

Անոնք որ կը կասկաճին ճայ կառավարութենէն ու անապահով կը նկատեն երկրին ճէջ դրուաճ դրաճը, ճեճապէս կը սխալին:

Հայաստանի կառավարութիւնը ունի ճեճ հեռանկարներ՝ այս ճէկ գործարանէն յետոյ, ան կը յուսայ որ պիտի կառուցուին ճէկ քանի գործարաններ ճիւլնոյն տեսակէն և երկրին պէտքերուն հասնելէ յետոյ պիտի վերագրաւեն Պարսկաստանի հրապարակներն ալ ու աճէն տարի ճիլիոններ բերեն երկրին:

Ունի բազմազան հանքեր և այլ ինտիւսթրիներ շահագորճելիք:

Ունի հարիւր հազարաւոր հէքթար բարեբեր հողեր ճը շակութեան առաջ բանալու:

Ունի հարիւրաւոր քիլօճէթր թրամվայներ բանալիք, քանի որ ելեքտրականութիւնը կայ իր պէտքերէն շատ աւելի, ունի հարիւրաւոր քիլօճէթր լաւ ճանբաներ որոնց վրայ օթօճօպիլի ընկերութիւններ կը պակսին. պէտք ունի երկաթուղին բարեփոխելու և նոր գճեր շինելու:

Վերջապէս կան ընելիք ու շինելիք անսահճան գորճեր երկրին ճէջ, որ տասնեակ ճիլիոնաւոր ոսկիներու, դրամագլխի կը կարօտին:

Միւս կողմէն մեր արտասահմանի հայութեան մէջ կան այդ բազում միլիոնները որոնց շատերը գործի մէջ դրուած շատերն ալ գործ կը փնտռեն, իսկ մեծագոյն մասը պառկած են օտար բաժնեթուղթերու կամ արժէթուղթերու վրայ, տոկոս կամ տիվիտանտ կը ստանան և օտար ինտիւսթրիները կը ծաղկեցնեն:

Հ. Խ. Կառավարութիւնը քաջ գիտէ որ եթէ մեր զրկած առաջին մէկ երկու հարիւր հազարները վտանգուին, ալ դրամ չերթար հոն, ընդհակառակը, եթէ պահպանէ, պաշտպանէ ու շահեցնէ դանոնք նոյնիսկ աւելի քան ուրիշ տեղ այն ատեն միլիոններ կը քաշէ դէպի իր երկիրը և հետզհետէ այդ գործերը ի գլուխ կը հանէ:

Հ. Խ. Կառավարութիւնը որոշած է բարձրագոյն շահեր տալ երկրին մէջ գործող զրամներուն, և ինչո՞ւ չտայ, քանի որ ամբողջ Միութեան մէջ զրամը շատ մեծ տոկոսներ կը վաստակէ, ու յետոյ, քանի որ մեզմէ շատերը իրենց գործերէն պիտի քաշեն այս գումարները յատկացնելու համար երկրին և առատութիւն ու բարիք բերելու համար բնակիչներուն, ինչո՞ւ մեզի ալ նոյնպէս օգուտ չբերէ, քանի որ մենք ալ այդ հայրենիքին բաժնեկից ենք և մենք ալ կը ծառայենք անոր բարգաւաճմանը:

Յեղափոխութեան շրջանը անցած է հիմա. ալ խաղաղութեան ու ապահովութեան շրջանն է, շինելու ու ստեղծելու ատենը եկած է, և մեր երկրին վարիչները ատոր կատարեալ գիտակցութեամբ կ'առաջնորդուին:

Մեր ճանարանը առաջին փորձը պիտի ըլլայ Հայրենիքին ու Հայ գաղութներուն զիրար հասկնալու, ըմբռնելու և գործակցելու:

ՀՈՂՈՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ասկէ առաջ բանիցս անցեկազիրներ և ծրագիրներ ներկայացուցած եմ Հայաստանի ճահիճներն ու անապատ հողերը մշակելի ընելու և մեր սրբերն ու գաղթականները հոն փոխադրելու, սեփականատէր դարձնելու, և ցոյց տուած եմ թէ հարցը լուծելու միակ եղանակը այդ է, ուրիշ ելք չկայ:

Այս առաջարկը սակայն միշտ մարդասիրական բնոյթ առաւ. և մեր բարեգործական մտքով պաշարուած ազգայիններուն խորթ եկաւ: Ինչպէս կարելի էր շահ սպասել այն բանէն որ ազգային է, և հետեւաբար պէտք է անշահախնդրական հոնգամանք ունենայ:

Միւս կողմէ զուտ արդիւնաբերութեամբ զբաղողներուն ալ վախ կազդէր, լուծուիլ այնպիսի գործի մը որ արդէն բեռնաւորուած է սրբերով ու գաղթականներով: Նաև իրենց ծաշակին չի յարմարիր այսպիսի գործ մը, յետոյ ով գիտէ թէ իր ետեւէն ինչ անակնկալներ կրնայ բաշել:

Այս անգամ կուգամ զտեղ հարցը, բաժնեւորվ զայն բարեգործական ու է նպատակէ, և դնելով զուտ գործնական հողի վրայ:

Ուսումնասիրութեանս առարկան է հողային շահագործման ընկերութիւն մը, որ պէտք է գահացում տայ ամէն առարկութեանց, բանի որ մեր հողերը շատ են, ամենուն ալ հող և աստարեզ կայ, և բանի որ այսպիսի ընկերութիւն մը կ'օժանդակէ ազգային նպատակին, տեղ և գործ բանալով մեր երկրին մէջ գաղթականներուն փոխադրութեանը անհունապէս կը նպաստէ: Միթէ գործ և շահ ստեղծելը գաղթականին երեք բաւորդ զժուարութիւնը չի հարթեր:

ԾԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Առնենք օրինակ մը: Ուլուխանլու ճահճային հողերը որ մայրաքաղաքին մօտ են, երկաթուղին մէջտեղէն կանցնի, թէ բարեբեր են և թէ շրջապատուած խիտ բնակչութեամբ մը, ինչ որ մեծ նշանակութիւն ունի մշակութեան ու շահագործման զիւրութեան տեսակէտով:

Ասոնց երեք հազար տեսիաթինը զուտ ճահիճներ են, ասկից դատ կայ ճախճախուտ հողեր չորս հազար տեսիաթին ուռոգելի, մնացածը արդէն ճշակելի են բայց ճահիճներուն արտադրած մալարիային պատճառաւ անբնակելի ու անճշակ կը մնան: Անոր անհետացումովը քսան հազար տեսիաթին պիտի բացուի բաժնակաճշակութեան առաջ:

Այդ ճահիճները չորցնելու և ուռոգումները կանոնաւորելու համար պէտք է քառասուն հազար անգլիական ոսկի:

Կառավարութիւնը պատրաստ է կապալով տալ այս հողամասը ընկերութեան ճը ու ամէն ղիւրութիւն ընձեռել անոր:

Պայճաններուն ճէջ պէտք է լուրջ նկատողութեան առնել թէ սովիէթական սկզբունքները և թէ ընկերութեան շահերը. շահերու այսպիսի համաձայնութիւն ճը կը նպաստէ գործին յաջողութեան և տեսականութեան:

Պայճանագրութիւնը պէտք է ըլլայ վերլուիւրոյ հետեւեալ սահմաններուն ճէջ, որպէսզի երկու կողմին շահերն ալ երաշխաւորուին:

1. Ճահիճներու չորացումը ընկերութիւնը յանձն կառնէ իր ծախքովը, ի փոխարէն կառավարութիւնը կուտայ իրեն վեց հազար տեսիաթին հող 80 տարուան համար:

2. Ընկերութիւնը կը շահագործէ այդ հողը իր ընտրած եղանակովը, միմիայն աշխատաւորութիւնը պէտք է ըլլայ Հայաստանի քաղաքացի:

3. Կարելի է ճասնագէտներ կամ գործաւորներ բերել օտարներէ, բայց ոչ աւելի քան 10 աւ 100 գործաւորներու ընդհանուր թիւին:

4. Տարեկան արտադրութեան 10 աւ 100էն ոչ աւելին կառավարութիւնը կը գանձէ, ուրիշ ամէն տուրքերէ զերծ կացուցանելով ընկերութիւնը:

5. Ընկերութիւնը մինչև պայճանաժամին լրանալը կը շահագործէ այդ հողերը, պայճանաժամին լրանալուն, հողերը բնակարաններով և ճառաստաններովը կը թողու տեղւոյն վրայ հասոտուած աշխատաւորութեան, իսկ հասարակաց շէնքերը, ճեքեաններն ու ինտիւսթրիի յատկացուած հողերը կը յանձնէ պետութեան:

Այս գլխաւոր կէտերը չեն հակասեր հայկական պետութեան ներկայ շինարարական քաղաքականութեան. միայն պայճանաժամը ճահիճները չորցնելու օրէնքէն քիչ ճը դուրս կելլէ, բանզի այդ օրէնքով ճահիճը ցածրեցնողը զայն 9 տարուան համար կատանայ կառավարութեանէն, մինչդեռ ճենք 20 տարի կուզենք երկարաձգել այդ պայճանաժամը:

Ասոր ի փոխարէն ընկերութիւնն ալ փոխանակ ամբողջ հողամասը պահանջելու, անոր կէտը կամ ճէկ երրորդը միայն կը ինչորէ:

Պայճանաժամին երկարաձգումը անհրաժեշտ է ընկերութեան համար. որպէսզի ժամանակ ունենայ ամբողջութեամբ արդիւնաբերելու քառասուն հազար տեսիաթինը, որուն համար 4 տարի հարկաւոր է.— Առաջին երկու տարիները հաղարական հէքթ. և յետագայ երկու տարին ալ երկու հարական հէքթար:

Աճէն հազար հէքթարի չորս հարիւր ընտանիք անհրաժեշտ է, պէտք եղածին պէս ճշակելու, հերկելու, քաղելու համար, եթէ ամբողջ գործն անոնցմով պէտք է ընել տալ, բայց սկզբնական շրջաններուն, ամէն հազար հէքթարի վրայ հարիւր ընտանիք միայն կարելի է բնակեցնել, և դրսէն ալ գործաւորներ առնելով այդ հողերը ղիւրին և աժան կերպով կը շահագործուին: Հետեւաբար պէտք է ամէն տարի հարիւր տուն շինել և հարիւր ընտանիք աւելցնել հողերուն վրայ, մինչև երկու հազար ընտանիք ամբողջութիւնը բնակելի ընելու համար:

Վեց հարիւր գոճէշ հարկաւոր է հերկելու համար. նկատելով որ ճերացածներուն ու պակասածներուն տեղը լեցնել պէտք է. տարեկան հարիւր եզ կամ գոճէշ գնել հարկաւոր է, այսինքն ամբողջ տեւողութեան ճէջ երկու հազար հատ:

10 թրաքթէօր պէտք է խոպան հողերը հերկելու համար. բայց պէտք է հաշուել որ ամէն տարի երկու նոր թրաքթէօր պէտք է գնել հինցածներուն տեղ:

Այս յաւելումական ճախքերը ճշտական են, տարեկան եկամուտէն կը վճարուին, ու ընդհանուր ճախքերուն վրայ կիչնան, հետեւաբար ճասնաւոր ղրամագլուխ չեն պահանջելու:

ՍԿՁԲՆԱԿԱՆ ԾԱԽՔԵՐ

6000 տեսիլաթիւնը (հէքթար) շահագործելու համար անհրաժեշտ ծախքերը հետեւեալներն են.		
600 տուն 25էն	անգլ. ոսկի	15.000
600 գոմէշ 10էն	»	» 6.000
10 թրքթէօր խոպան հողերը հերկելու համար 440էն	»	» 4.000
Բամպակի հունարը դտելու համար մեքենայ ձը	»	» 5.000
Երկրագործական գործիքներ	»	» 5.000
Պաշտօնէութեան րնակարան և պիւրօ	»	» 2.000
Թաղապետարան և դպրոց ձը	»	» 3.000
Զանազան ծախքեր և անակնկալներ	»	» 10.000
Ճահիճները չորցնելու ծախք	»	» 40.000
	Գումար	90.000

Այս գումարը հէքթարին 15 ոսկիի ծախք ձը կը ներկայացնէ: Ասիկա առաւելագոյն ծախքն է, քանզի առ հասարակ Եգիպտոսի մէջ խոպան հողերը ճշակելի ընելու համար հէքթարին 10 ոսկի կը հաշուեն: Տարբերութիւնը սա է որ Եգիպտոսի մէջ այս բարեբերութեամբ հող ձը գնելու համար հէքթարին 4-500 ոսկի վճարել հարկ կըլլայ, որուն սովորը 30-35 ոսկի կընէ, կամ վարձու առնելու համար նոյնքան կը վճարուի, մինչդեռ հոս ոչ այդ գինը և ոչ ալ այդ վարձքը կը վճարուի:

Յիշեալ ծախքը 4 տարուան մէջ պիտի ըլլայ, 6000 հէքթարը ճշակելի դարձնելու համար, հետեւաբար ծախքին մեծմասը գոյժին արդիւնքէն պիտի վճարուի:

Միանուագ ծախքը կամ բափիթալը որ պէտք է այս ծրագիրը իրագործելու համար, ճահիճները չորցնելու յատուկ 40 հազար անգլ. ոսկին և առաջին հազար տեսիլաթիւնը ճշակելու յատուկ 10 հազար ոսկին է, ընդամենը 50 հազար անգլ. ոսկի, ինչպէս ցոյց պիտի տամ ստորև:

Առաջին հազար հէքթարը որ կը ճշակուի, կուտայ հէքթարին 20 փութ, այսինքն 320 քիլօ, կամ ընդամենը

320 հազար զուտ բամպակ ինչ որ Հայաստանի միջին բերքն է: Յիշենք այստեղ որ Սովիէթական Հանրապետութեանց Միութիւնը երկրին բամպակամշակութիւնը բաջպերելու համար, բամպակի ներածման վրայ տուրք ձը դրած է փութին 4 ոսկի ըստպիտի կընէ քիլօին կէս շիլին:

Անցեալ աշուն, բամպակին բերքին ատենը Մոսկուայի մէջ ամերիկեան բամպակին փութը կարժէր 40 ըստպի, կամ քիլօն 5 շիլին, մինչդեռ Հայաստանի մէջ ծախուեցաւ 2½ շիլինի:

Ատոր պատճառը այն է որ մէկ ընկերութիւն ձը միայն կար բամպակ գնող դրամագրուիի նեղութեան պատճառաւ ուրիշ մրցակից չկար մէջտեղ, այնպէս որ այդ ընկերութիւնը իր գինը պարտադրեց:

Իայց եւ այնպէս, ինչպէս ցարդ հիմնուեցայ միմիայն Հայաստանի գիւղացիին բարձր եկամուտին վրայ, կը շարունակեմ մնալ նոյն սկզբունքին մէջ և հիմք կը բռնեմ գիւղացիին ստացած գինը: Հետեւաբար, քիլօն 2,50 շիլինէն, 320 հազար քիլօն կարժէ 800 հազար շիլին կամ 40 հազար անգլ. ոսկի:

Ուրեմն եթէ 50 հազար ոսկի դրամագրուի դրուի առաջին տարին և առաջին հազար հէքթարը ցանուի, 40 հազար ոսկի եկամուտ պիտի տայ, որ պիտի բաւէ մնացած ծախքերն ալ գոցելու ու 6000 հէքթարը ճշակելի դարձնելու:

Հ Ա Ս Ո Յ Թ

Հայաստանի մէջ մէկ տարի բամպակ և մէկ տարի հատիկ կամ առուոյս (հօնճա) կը ցանեն: Եթէ 3 տարին մէկ անգամ բամպակ ցանէին, ըստ ճանապարհներու ըսածին, եկամուտին վրայ աւելի արդիւնք պիտի ստանային, բայց մենք հիմնուինք միշտ ցարդ ստացուած հասոյթին վրայ:

Ինչպէս տեսանք, Արարատեան դաշտին վրայ փորձուած է որ մէկ հէքթարին վրայ բամպակը կուտայ 320 քիլօ կամ 40 անգլ. ոսկի եկամուտ. ճակնդեղը 50էն 60 թօնօ որ շաքարի գործարան գոյութիւն ունենար 50 ոսկի պիտի տար, առուոյսը 20 ոսկի և ցորենը 1600 քիլօ կամ 10 ոսկի:

Մենք Հիմք բռնելով 3 տարին ձեռն անգամ բաժարակ ցանկու զրու թիւնը և առանց բերքին վրայ յաւելում ճը նա- փատեսելու կունենանք.

2000 Հէքթար ցորենէն եկամուտ	անգլ. ոսկի	20.000
1000 Հէքթար առուսյտ	»	» 20.000
2000 Հէքթար բաժարակէն	»	» 80.000
1000 Հէքթար ալ հանգիստ պահելու համար	»	» 00.000
	»	» 120.000

Այս հողերը շահագործելու քանի ճը եղանակներ կան.

ա) Մեքենաներ բերել և վարձու գործաւորներով շահագործել.

բ) Գիւղացիութիւն հաստատել տեղին վրայ և գանտը վարձքով աշխատցնել որոշ պայճաններով.

գ) Գիւղացիութեան հետ արդիւնքը բաժնել.

դ) Գիւղացիութեան վարձու աւալ հողերը, տարեկան որոշ քանակութեամբ բերք կամ զրամ ստանալով.

ե) Այս ամէն եղանակներն ալ գործածել, ձարդուն և յարձարութեան հաճեմատ.

Մենք առնենք իբրեւ Հիմք նաև այժմ Հայաստանի ներկայ երկրագործութիւնը, և անոր գիւղացիութեան վարձքերը, գանկու համար այն ծախքերը զոր կը պահանջէ այս հողերուն արդիւնաբերութիւնը: Ամէն տեսակ ցանք իրեն յատուկ աշխատանքը ունի, որուն ծախքերն ալ իրարմէ կը տարբերին. հոս պէտք է բիչ ճը զժուարութիւն բաշինք գտելու այս գանազան ծախքերը որպէսզի կարողանանք արդիւնքը գանկել:

Նախ առնենք 2000 Հէքթար բաժարակի ճշակութեան ծախքերը.

2000 Հէքթարին հերկողչէքը թէպէտ 2 ոսկի է, բայց գոճէշը ձենէ արուելուն համար պէտք է հաշուել 1 ոսկի	անգլ. ոսկի	2.000
Սերմնցու Հէքթարին 150 քիլօէն 300 թն	»	» 2.000
Ակօսները բանալու վարձք	»	» 1.500
Խիտ ցանուածները նօսրացնելու համար	»	» 500

Նորիւ ու խոտը ճաքրել	»	» 2.000
Ջրելու համար	»	» 500
Բաժարակը քաղել, ճաքրել, փոխադրել և հսկողութիւն	»	» 4.000
Զանազանք	»	» 1.000
		13.500

Երկու հազար տեսիաթին ցորեն ցանելու համար.		
Հերկողչէք և սերճողչէք		2.000
Սերմնցու		2.000
Խոտը ճաքրելու		500
Ջրելու համար		100
Հնձելու և կալսելու համար		1.000
		5.600

Հազար Հէքթար առուսյտ հերկելու ու ցանելու համար		1.000
Սերմնցու երկրագործը իր արտէն կը պատրաստէ այս հունար		200
Ջրելու համար		200
Հնձելու եւն		600
		2.000

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

2000 տեսիաթին բաժարակին վրայ ճախք անգլ. ոսկի		13.500
2000 » ցորենին » » » »		5.600
1000 » առուսյտին » » » »		2.000
1000 » հանգիստի համար		0.000
Տարեկան 100 տոն կառուցման		2.500
» 100 եզ կամ գոճէշ գնելու անգլ. ոսկի		1.000
» 2 թրաքթէօր գնելու » »		1.000
50.000 ոսկիին տոկոսը 10 առ 100 » »		5.000
» » ամորթիսըման 10 առ 100 » »		5.000
Տուրք կառավարութեան 10 առ 100		
ընդհ. եկամուտին վրայ որ 120.000 է » »		12.000
		47.600

Վարչութիւն, պաշտօնէութիւն, պիւրօի ևն. » 12.400
 60.000

Եկամուտն էր, ինչպէս վերը յիշեցինք, 120.000 ոսկի զուտ շահ կը մնայ ուրեմն 60.000 ոսկի: Կամ հէքթարի վրայ 10 ոսկի, ինչ որ կապացուցանէ այս հաշիւներուն չափաւորութիւնը:

Երբ արդիական երկրագործութիւնը Հայաստանի ճեշտուք գտնէ, ինչ որ անտարակոյս տեղի պիտի ունենայ, այն ատեն այս եկամուտը անպատճառ պիտի կրկնապատկուի. ամբողջ ճասնագէտներուն կարծիքը այս է արդէն եւ փորձերն ալ ցոյց տուած են որ ճէկ հէքթարը մինչեւ 736 քիլօ զուտ բաժակ կրնայ տար: Այն ատեն մեր բերքը տարեկան ձօտ 1,50 միլիոն քիլօ պիտի բարձրանայ, կամ ճէկ միլիոն քիլօ բաժակը ձրի պիտի մնայ ճեզի, այսինքն զուտ շահ:

Եթէ հայկական ճանարանային ընկերութիւնը ինքն յանձն առնէ այս հողերուն շահագործումը, տարեկան իրեն պէտք եղած բաժակը իր սեփական հողերէն պիտի ստանայ և փոխանակ գոյն գնելու, ձրի պիտի ունենայ իր ձեռքին տակ:

Բաժակը ձրի, վառելանիւթին տեղ ջրային ոյժը ձրի, փոխադրութեան ծանր բեռը չկայ, անվերջ միջնորդներու անպէտ շահերը չկան, երկրին ճեշտ արտադրուածը երկրին ճեշտ կը ծախուի: Ով կըսէ թէ ասկից աւելի նպաստաւոր պայմաններու ճեշտ ինտիւսթրի ճը կարելի է ստեղծել, ով կըսէ թէ այս ինտիւսթրին չի կրնար յաջողիլ, կամ ճրցուճը կը կարողանայ գալ գոյն քանդել:

Հայկական ճանարանային ընկերութիւնը կրնայ իր դրամազլխին վրայ 50 հազար ոսկի աւելցնելով թէ մին և թէ միւսը ի դուռն հանել, այնպէս որ 3—4 տարի յետոյ կարող է ալ իր սեփական բաժակովը ֆապրիքան դարձնել. այն ատեն իր շրջանառութեան դրամազլուխը կարելի է ետ դարձնել կամ ուրիշ ճարտարարուեստի ճը յատկացնել:

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

ՇԱՔԱՐԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԼԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Հարկ չկայ կանգ առնելու այն տվեալների վրայ, վորոնք ցույց են տալիս, թէ վոր աստիճան նպաստավոր ազդեցութիւն ունի շաքարի ճակնդեղի արտադրութիւնը այնտեղ, ուր այդ բույսի ճշակումը կատարելապէս հնարավոր է հողի և կլիմայական պայմանների շնորհիվ: Այդ տվեալները հանրածանօթ են: Հանրածանօթ է նաև շաքարի բնախտական դերը մարդու սննդառութեան գործում, ինչպէս և այն օգուտը, վոր տալիս են անասնաբուծութեան և դաշտերի ճշակութեան գործում շաքարի ճակնդեղի արտադրութեան թափթիւղները:

Ուստի ապացուցելու համար, վոր Հայաստանում ցանկալի է շաքարի ճակնդեղի արտադրութեան կազմակերպումը, հարկավոր է միայն առաջ բերել այն տվեալներն ու նկատաւորութիւնները, վորոնք կարող են, անտեսական տեսակէտից, ցույց տալ այդ արտադրութեան կազմակերպման նպատակահարմարութիւնը Հայաստանում ընդհանրապէս և նրա կազմակերպման հնարավորութիւնը—Արագոյան կալվածքի ներկա բնական պատմական պայմաններում ճանապարհաւոր:

ՇԱՔԱՐԻ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆԸ ՆՊԱՍՏՈՂ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԼԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, այսինքն նրա հարեանութիւնը Պարսկաստանի և Թուրքիայի հետ առանձնապէս նպաստավոր պայմաններ է ներկայացնում այն երկրում շաքարի ճակնդեղի արտադրութիւն կազմակերպելու համար: Եթէ այդ արդիւնագործութիւնը մի քանի տարուց յետոյ այնքան զարգանայ Հայաստանում, վոր նրա բնակչութեան ամբողջ պահանջը բավարարելուց հետո երկրում ավելցուկ մնայ, այդ ավելցուկը հեշտութեամբ կարող է ծախու հանվել Պարսկաստան և Թուրքիայ, ուր շաքարի պահանջը մեծ է: Համաշխարհային պատերազմից առաջ վերջին տարիների ընթացքում այդ երկրներից իւրաքանչիւրն արտահանում էր միմիայն Թուսաստանից ավելի քան 8 միլիոն վութ:

շաքար: Չպէտք է անուշաղիթ թողնել նաև այն հանգա-
մանքը, վոր վրաստանն ու Արրբեջանը նույնպես բավական
խոշոր շուկաներ են հանդիսանում Հայաստանի շաքարն
սպառելու համար:

Այսքանս վաճառքի ծափն: Իսկ ինչ վերաբերում է ար-
տադրութեանը, Հայաստանում իբրև տնտեսական նպաստա-
վոր գործն հանդիսանում է ձի կողմից բանվոր ձեռքերի
առատութիւնը և ձիւս կողմից այն հանգամանքը, վոր բնակ-
չութիւնն այնտեղ գրազվում է երկրագործական աշխատան-
քով և ընդունակ է իւրացնելու նոր շահավետ հշակույթ-
ներ-օրինակ բաժապիւղ-ձի բան վոր թույլ է տալիս հուսարու,
թէ շաքարի ձակնդեղի ճշակույթն արագորեն ճուսք կը
գործի գիւղացիական տնտեսութեան ճէջ:

**ԱՐԱՋԴԱՅԱՆ ԿԱԼՎԱԾՔԸ ՇԱՔԱՐԷ ՃԱԿՆԻԵՂԻ
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԵՏԱՆԻ Է**

Կովկասի նախկին Արային Վարչութեան հրատարակած
աշխատութեան ճէջ, վոր կրում է «Երեսնեան նահանգի
Արագրայան տախաստանի հողային, ջրաբանական և երկրա-
բուսաբանական հետազոտութիւնները» խորագրերը գիւղա-
տնտես-հողագետ Ռոմանովն ասում է Արագրայանի հողն
ըստինքեան տեղ չի թողում լավագույնը ցանկալու:

Դիտելով այդ հողն իր տեղում և ծանոթանալով նույն
աշխատութեան ճէջ առաջ բերված տվեաներին, վոր վերա-
բերում են Արագրայան կալվածքի սահմաններում գտնված
հողի գոնազան տեսակետների ձեքանիքական և քիմիական
տարրալուծմանը, ես չեմ կարող համաձիտ չլինել այդ բնույ-
թագրին, բայց ձիւսն այն տեսակետից, թէ վոր աստիճան
նրանք գնահատելի են, իբրև շաքարի ձակնդեղի ճշակույթի
համար պիտանի հողեր:

Իր ձեխանիքական և քիմիական կազմութեամբ Արագ-
րայանի հողը, արդարև, տեղ չի թողում լավագույնը ցան-
կալու:

Ճիշդ է, նրանում կան աղային և ճահճային տեղեր,
բայց այդ տեղերի թէ աղային և թէ ճահճային հատկու-
թիւնը շնորհիվ ձի կողմից Արագրայան կալվածքի տեղա-

գրութեան և ձիւս կողմից նույն կալվածքի ամբողջ տարա-
ծութեան վրա գտնված հողաշերտի բնույթի կարելի է վե-
րացնել համապատասխան ձիջոցներ ձեռք առնելով:

Այսպէս ուրիմն Արագրայան կալվածքում շաքարի
ձակնդեղի արտադրութեան համար անպիտք վտուգելի հո-
ղեր, կարելի է ասել, չկան, բացի թերևս ձի քանի փոքրիկ
հողամտերից Արաքսի ավազուտների ճոտ:

Սակայն տարօրինակ կը լինէր, վոր Արագրայանի պէս
ձի ահագին տարածութեան վրայ չգտնվէր շաքարի ձակն-
դեղի ճշակույթի համար անպիտք և վոչ ձի կտոր հող:

Վերջին չորս տարիների ընթացքում, երբ այլ կալված-
քում վոչ ձիւսն վոչ ձի տնտեսութիւն չի ձեռնարկվել, այլ
և նա ենթարկվել է նույն իսկ կատարեալ տւերումի, նրա
հողի աղային ու ճահճային հատկանիշը ձի քիշ շեշաված
բնույթ է ստացել, սակայն այս երեսույթը կարող է բոլորու-
վին վերացվել, թէ կարգի դրվի վտուգման ջրաբեր ու ջրա-
տար ցանցը և եթէ վերականգնվի կանոնավոր ջրաբեր տըն-
տեսութիւնը, շինելու արենաժներ:

Այս երեսույթը վերացնելու համար կատարվելիք աշ-
խատանքները, որոնք ամենախոշորն են լինելու ըստ իրենց
արժեքի և անհետաձգելիութեան, պէտք է լինեն հետեւեալ-
ները. պիտք է շինել զրեւոժ. պիտք է նորոգել գոյութիւն
ունեցող ջրաբաշխ ցանցը և շինել լրացուցիչ ցանց իր դերը
կատարած վտուգող ջրի համար և պէտք է նորոգել Արաքսի
հեղեղումներից կալվածքը պաշտպանող ամբարգակը:

Իսկ այսպէս կոչուած-Կախանովի-գլխաւոր ջրանցքի
ձաքրումն ու նորոգումը կարելի է թողնել երկրորդ հերթին,
վորովհետեւ նույն իսկ այն դրութեամբ, վորի ճէջ այդ
ջրանցքը գտնվում է այժմ, ահագին քանակութեամբ ջուր է
տալիս:

Ես այստեղ առաջ չեմ բերի Արագրայան կալվածքի
հողի տեսակների նկարագրութիւնը, նձանսպես և այդ հո-
ղերի ձեխանիքական տարրալուծման տվեաները, ինչպէս
նաև վտուգող ջրի և տեղատարած ջրերի վերլուծութիւնը.
այդ բոլոր տեղեկութիւնները լիովին տրված են վերոհիշեալ
գեղեցիկ աշխատութեան ճէջ:

Արագղայանը գտնվում է Երևանի և Նախիջևանի միջև, և վորքան թույլ են տալիս դատելու այդ տեղերի օդերեւույթաբանական կայանների ավեաները, նրա կլիման ևս վուողման պարագային, պէտք է դասվի շաքարի ձակնդեղի ձշակույթի համար նպաստավոր կլիմաների շարքը:

Այստեղ հնարավոր է նրա վաղ սերմանումն -մարտի վերջը և ապրիլի սկիզբը- և, շնորհիվ այդ հանգամանքի, տարվա ամենատաք ժամանակաշրջանը հուլիս և օգոստոս կը գուգաղիլի հենց այն ժամանակաշրջանին, երբ ձակնդեղը լցվում է շաքարանիւթով, այսինքն ձակնդեղի զարգացման հենց այն ժամանակաշրջանին, երբ ցանկալի է բույսի մեծագույն ույժ:

ՇԱՔԱՐԻ ԾԱԿՆԴԵՂԻ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻՑ ՍՊԱՍՎՈՂ ԱՐԴԻՒՆՔԸ ԱՐԱՋԴԱՅԱՆՈՒՄ

Քէ վորքան մեծ կը լինի ձակնդեղի բերքն Արագղայանում և շաքարի քանի տոկոս կարելի է ստանալ նրանից ես, ի հարկէ, չեմ կարող վորոշակի ասել, առանց հասուկ փորձ արած լինելու: Բորչալուի գավառի ստորին ջրարբի մասում, Խրամ գետի հովտում, վորի կլիմայական և հողային պայմանները շատ մոտիկ են Արագղայանի նույնաման պայմաններին, ես արել եմ ձակնդեղի ձշակույթի փորձեր, վորոնց հիման վրա եւ կարելի է վստահորէն ասել, վոր Արագղայանում բերքը մեծ կը լինի եւ շաքարի տոկոսը բարձր:

Իմ կատարած փորձի հետեւանքն այն էր որ, վոր մի դեսեստինից ստացվել էր մոտ վեց հազար փութ (հարիւր թօն) ձակնդեղ քսաներկու տոկոս շաքարանիւթով:

Այս փորձի ավեաները գերազանցեցին իմ բոլոր սպասումներից, վորովհետեւ նույն իսկ այն երկրներում, ուր ամենից աւելի զարգացած է շաքարի ձակնդեղի կուլտուրան, օրինակ Գերմանիայում, Բելգիայում, Ֆրանսիայում, շատ քիչ է պատահում, վոր այդ բույսի բերքը մի դեսեստինից հասնի 3 հազար փութի, (50 թօն) այլ սովորաբար լինում է մոտ 2 հազար փութ պարունակելով իր մէջ 19—20 տոկոս շաքար:

Իսկ Ռուսաստանում հազիվ է յաջողվում մի դեսեստինից ստանալ հազար փութից աւելի ձակնդեղ մոտավորապես նույնքան տոկոս շաքարանիւթ պարունակող:

Ես բնավ տրամադիր չեմ հիշեալ փորձի ավեաների հիման վրա վորեւէ ծրագիր կազմել մի խաշոր գործի համար եւ ոչ մի տարակույս չի կարող լինել, վոր մեծ տարածութեան վրա ձակնդեղի ձշակույթի սկզբնական շրջանում անկարելի կըլինի նրա վերաբերմամբ ունենալ այն ինամքը, վոր տրվում էր կես դեսեստին տարածութեան վրա եղած ձակնդեղին:

Բայց եւ այնպես այս փորձը թույլ է տալիս պնդել, վոր ձակնդեղի բերքը Արագղայանում կարելի է ապահովված համարել:

Անթաղերով, թէ շաքարի գործարան սյին արտադրութիւնը հավասար կըլինի 15% —իսկապես նա աւելի շատ կըլինի—, կարելի է հաստատապես ասել, վոր Արագղայանում մի դեսեստինից կարելի է ստանալ վուց պակաս քան երեք հարիւր փութ (5 թօ) շաքար: Իսկ ստարդէն շաքարի գործի մի հրաշալի հետեւանք է ներկայումս գոյութիւն ունեցող պայմաններում:

ՇԱՔԱՐԻ ԾԱԿՆԴԵՂԻ ՁԵՌԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՊԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿՈՂՄԸ

Շաքարի ձակնդեղի ձեռնարկութիւնը կազմակերպելու համար առաջին իսկ տարին պիտի արվին հետեւեան ծախքերը:

- 1.— Իաշտային տնտեսութեան համար կենդանի և մեռած ինվենտար մեռք բերելու 250,000 ո.
 - 2.— Մի տարվայ ընթացքում դաշտային տնտեսութիւն վարելու համար 500,000 »
 - 3.— Անհրաժեշտ բնակարաններ և այլ շէնքեր կառուցանելու համար 100,000 »
 - 4.— Գործարանի շէնքը կառուցելու և ջուր մատակարարելու համար 500,000 »
 - 5.— Բոլոր մեքենաները, գործիքները, գործարանում դնելու և տեղում նորոգելու համար 1,000,000 »
 - 6.— ձակնդեղի առաջին բերքը ձշակելու համար 450,000 »
 - 7.— Վարչական, տեխնիքական, գրասենեակային և այլ ծառայողներին պահելու և կազմակերպչական ծախքերի համար 200,000 »
- Ընդամէնը 3,000,000 »

Այս գուճարները հաշվված են մոտավորապես ժամանակակից գներով վերածված ռուսական նախկին վոսկո ռուբլու արժեքի:

Ծախքերի այս համառոտակի ցուցակից երևում է, վոր մոտ մի միլիոն ռուբլի պահանջվելու է ընթացիկ ծախքերը կատարելու և մոտ երկու միլիոն միանվագ ծախքերի համար:

Ձեռնարկութեան արտադրութիւնները վաճառելուց, նրա էազմակերպումից հետո առաջին տարում, ընդհանուր մուտք կը լինի մօտ 1,600,000 վոսկի ռուբլի եթէ շաքարի փութը ծախվի 4 ռուբլի վոսկով:

Այս թվերի համադրութիւնը ցույց է տալիս, թէ շաքարի ճակնդեղի ձեռնարկութիւնը անսեսական անսակեացի վորպիսի առողջ գործ է հանդիսանում:

Այստեղ անհրաժեշտ եմ համարում նկատել, թէ քանի վոր Արազդայան կալվածքի ամբողջ տարածութիւնից, նրա կանոնավոր շահագործման պարագայում, կարելի է ստանալ մոտ 4,000,000 փութ շաքարի ճակնդեղ, գործարանի շենքը պետք է կառուցել մի անգամից այնպիսի հաշվով, վոր նրա մէջ առանց հետագա վերակառուցումների, ըստ նախապէս ճշակված հատակագծի, կարելի լինի դնել բոլոր ձեքենաներն ու գործիքները, տարեկան 600 հազար փութ շաքար արտադրելու համար:

Սկզբում, երբ շաքարի ճակնդեղի ճշակույթը դեռ մուտք չի գործել գիւղացիական անտեսութեան մէջ, ենթադրվում է ձեքենաներ դնել տարեկան 300 հազար փութ շաքար արտադրելու համար՝ ընդ ոմին գործարանը սարքված պիտի լինի այնպես, վոր բաց թողնի ինչպես շաքարավազ, այնպես և ռաֆինադ. բայց մինչև վոր շուկայի պայմանները չպահանջեն ռաֆինադը կը պատրաստվի վոչ թէ գլուխներով, այլ կտորներով:

ԱՐԱՉԴԱՅԱՆՈՒՄ ԾԱՔԱՐԻ ՃԱԿՆԴԵՂԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ԳՈՐԾԻ ԳԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Արազդայանում շաքարի ճակնդեղի ձեռնարկութիւնը իրականացնելու համար միակ, բայց լուրջ դժուարութիւնը կարող է հարուցել վառելանիւթը: Շաքարի գործարանը խոշոր քանակութեամբ վառելանիւթ է պահանջում, ուստի

վորպեսզի վերջինս չճանրանայ պատրաստ մթերքի վրա իբրև վերադիր մեծ ծախք, ցանկալի է, վոր նա կարելոյն չափ էջման նստի: Արազդայանի շուրջն այնքան քիչ փայտ կա և այդ փայտն էլ այնքան թանկ է, վոր հնարավորութիւն չկա օգտագործելու այն իբրև վառելանիւթ գործարանի համար:

Արազդայանը հետազոտելիս ինժեներ Ետ. Ս. Մնացականեանը հազորդից ինձ վոր Արազդայանից 25 վերստ հեռաւորութեան վրա Խոտրովա գիւղի մոտերքը կան քարածուխի հանքեր: Ես ուրիշ տեղեկութիւններ չունիմ այդ ամխահանքերի մասին այսինքն նրանց բնույթի, ծախվի, նրանց տված ամուխի ջերմունակութեան մասին և այն տեղեկութիւններ, վորոնք անհրաժեշտ են այդ ամուխից օգտվելու հնարավորութեան խնդիրը լուծելու համար:

Նկատի ունենալով, վոր Հայաստանում էջման ու լաւ վառելանիւթ չկա, այդ ամխահանքերի մասին եղած բոլոր տվեալների մշակումը, շաքարի ճակնդեղի արտադրութեան խնդրից դուրս ևս, չափազանց հետաքրքրական է, ուստի և այդ հանքերը, ամենայն հավանականութեամբ, շուտով քաղմակողմանի կերպով կը հետազոտվեն կառավարութեան կարգադրութեամբ:

Եթէ այդ հետազոտութիւնը նպաստավոր հետեւանքներ տա, այն ժամանակ Արազդայանում շաքարի ճակնդեղի արտադրութեան իրականացման դեմ տեղական բնույթ ունեցող վոչ մի խոչընդոտ չի հարուցվի:

Քաղուածք. Ինժեներ ՊԵՏՐՈՎ:

Ց Ի Մ Ե Ն Դ

Քաղուածք երկրաչափ Պ. Արագանի տեղեկագրէն:
«Ինչ կարող է ընել Յիմենդի արտադրութիւնը և Հայաստանի մէջ գործարան մը հիմնելը»:
Աշխարհային պատերազմը որ ծագեցաւ 1914ին, ինչպէս նաև անոր յաջորդող յեղափոխական շրջանը, պատճառը եղան կարեւոր յեղաշրջումներու և մեծ փոփոխու-

թիւներու, ծարերու հին կայսրութեան մէջ ապրող զանազան ժողովուրդներուն տնտեսական և քաղաքական կեանքին մէջ:

Մէկ կողմէ ժողովուրդներու ազգային զգացումը մեծ զարթնում ճը ունեցաւ և միւս կողմէ տնտեսական նոր պայմանները, ըլլայ ներքին կամ արտաքին, արծարծեցին նոր խնդիրներ և ի յայտ բերին մինչեւ այդ ատեն գոյութիւն չունեցող նպատակներ: Ստեղծագրութեան այն շրջանին մէջ զոր կանցնինք, ստիպողական է մեզ համար նպատաւոր կերպով լուծել մի քանի խնդիրներ, որոնցմէ կախում ունի մեր ապագան, ինչպէս նաև մեր երկրին բարգաւաճումը: Ներկայ տեղեկագրով ինձ թոյլ կուտամ մեր կառավարութեան ուշադրութիւնը հրակրել Քօրտլանտի Յիմնդի արդիւնաբերութեան վրայ Հայաստանի մէջ, որ կարող է բոլոր երկրին տնտեսական վիճակը բարելաւել:

Յիմնդը, որ շինութեան հարկաւոր ամենազլխաւոր նիւթերէն մին է, ընդարձակ արդիւնաբերութեան ճը կրնայ տեղի տալ, գործ հայթայթելով հազարաւոր աշխատաւորներու: Այս ինտիւսթրին նոյնիսկ չափանիշը կրնայ համարուիլ քաղաքակրթութեան և բարեկենցաղութեան բարձր մակարդակի ճը: Սովիէթական կառավարութեան կողմէ պատրաստուած արդիւնաբերական աշխատանքներու յայտագիրը, որոշ ապացոյցներ կը պարունակէ թէ պատրաստ է օժանդակել ի նպաստ տնտեսական և քաղաքական բարգաւաճման Երվանեան հոն նահանգին, զոր ծարական կառավարութիւնը կանգիտանար: Ապացոյց նաև ընդարձակ աշխատանքներու ձեռնարկութիւնը ինչպէս ջրաբաշխութիւն. ելքտրականացում, քաղաքներու մէջ զանազան շինութիւններ, զոր կը տեսնենք նոր հանրապետութեան կեանքին մէջ: Եթէ հնարին չէ այս ծրագիրները լիօրէն և շուտով իրագործել, պատճառը անիշխանութեան տարիներու գործած աւերներն են: Մեր երկրին մէջ Յիմնդի չգոյութիւնը, ինչպէս նաև այս նիւթին սգութիւնը, մեր բոլոր գործունէութեան զխաւոր խոչընդոտներէն մին եղած է, ի շարս այլոց:

Յիմնդը մեզի համար ստիպողական պահանջ: մըն է, ջրաբաշխական աշխատութեանց, ելքտրական և զանազան տեսակ ջր-թեքնիքական շինութեանց, մեր ճամբաներուն,

երկաթուղիներուն և վերջապէս մեր քաղաքներուն համար: Կամուրջներ, պատեր, պամակէշներ, և այլն ցիմենտով կը շինուին:

Որով Հայաստան Յիմնդի շատ կը կարօտի, քանզի այս ըլլալիք նորագութեանց զխաւոր նիւթն է:

Երկաթուղիներու վիճակը աւելի փայլուն չէ:

Նմանապէս ներկայ բնակարանի քրիզին մէջ. ցիմենդը շատ օգտակար կրնայ ըլլալ հաստատուն և ածան բնակարաններու կառուցման համար, քաղաքի տուններուն 3)4 եթէ ոչ աւելին, շինուած են արժիլի խառնուրդով և տափարակ հողային տանիքներով և կխաւաշ գերաններով:

Տեղական կամ օտար փայտեղէնը խիստ սուղ է: Եթէ Ամերիկայի մէջ ամէն բան շինուած է երկաթեղէնով ու (պէղծուարմէով) պատուհան, դուռ ևն. հրդեհներէ պատպարտելու համար պէտք է որ մենք ալ նմանապէս շինենք գոնէ տախտակածաները, ցեղունները երկաթածած նիւթերով, այս տեսակ շինութիւնները ոչ մէկ ատեն փայտէ աւելի սուղ կուգան: Գարով տանիքին, մեզմէ որը արդեօք անձրեւ տեղացած ատեն անհանգիստ չէ եղած: Անձրեւը տանիքէն ներս կը կաթի և վախի մէջ են որ գուցէ չի փլի:

Յիմնդով զիւրին պիտի ըլլար տանիքի շինութեան համար հիանալի նիւթ մը պատրաստել որպէսն են երկաթեայ տանիքները երկար ժամանակէ ի վեր նորոգուած չըլլալով կարելի է զանոնք փոխարինել կղմիւտով, որ աւելի թեթեւ և հաստատուն է:

Մեր վերև ըսածներէն կը տեսնուի թէ որ աստիճան Յիմնդը մեզի համար արդիւնաւետ է որպէս շէնքի նիւթ: Արդէն պատերազմէն առաջ թէ Ռուսիոյ մէջ և թէ մեր երկրը, Յիմնդի պահանջքը զգալի դարձած էր: Ստորև ցիմենդի արտալրութեան մասին մի քանի սթատիսթիքներ կուտանք: 1906ին պաշտօնապէս արձանագրուած էին ցիմենդի 26 գործարաններ, մինչև 3,700,000 տակառ արտալրողականութեամբ: Պատերազմի տարին, այսինքն 1914ին, 58 գործարաններ արդէն կը գործէին, 27,500,000 տակառ ցիմենդի տարեկան արտալրողականութեամբ, այս թիւին

աւելցնել պէտք է նաև արտասահմանէն ներմուծուած 22,500 տակառ ցիմենդը:

Կովկասի շրջանին մէջ ճիւղին, 1) գործարաններ կա-
յին, տարեկան 500 հազար տակառի արտադրութեամբ:

Որպէսզի չը թողունք որ Հայաստանը աղքատ և հե-
տաձեռաց գաւառ ճը մնայ, հարկաւոր է երկրին մէջ զըտ-
նուող բոլոր արդիւնաբերութիւնները վերականգնել. և հնա-
րաւոր դարձնել քաղաքացիներուն, ի սպաս լինել իրենց զի-
տութիւնը ու եռանդը, մեր նորածին հանրապետութեան, որ
վերականգնացած է Սովիէթներուն շնորհիւ, անտեսական
և քաղաքական դարաւոր անգործունէութիւնէ մը:

Ինչ թոյլ կուտամ մեր կառավարութեան ուշադրու-
թիւնը հրաւիրել Հայաստանի մէջ, ի շարս ալյոս (Portland)
ցիմենդի արտադրութեան վրայ, հետեւեալ պատճառներով:

1.— Հայկական ցիմենդը երբ վաճառուի ածան գնով
շինարար բոլոր արդիւնաբերութեանց վերականգնումին կը
նպաստէ:

2.— Բնակչութեան մէկ որոշ մասը, շինարար գործի
մը ի սպաս, կրնայ իւր ոյժերը յատկացնել. ու այս կերպով
անգործութեան վտանգն ալ անհետացած կըլլայ:

3.— Ցիմենդի գործարան մը հաստատելով, Հայաստան
ձեռք կը ձգէ նիւթ մը որուն պահանջքը բոլոր երկիրներու
մէջ պիտի աւելնայ:

4.— Ինչպէս որ պիտի տեսնուի, ցիմենդի արտադրու-
թիւնը Հայաստանի մէջ աւելի ածան պիտի գայ, տրուած
ըլտով բնական նպաստաւոր պայմանները:

5.— Ենթադրելով որ արտադրութեան գինը հաւասար
ըլայ ուրիշ տեղերու գիներուն, այս նիւթին փոխադրութեան
ծախքը խնայած պիտի ըլլանք, ինչ որ աւելի կարևոր է
քան յիմարդի գինը:

6.— Երկրին մէջ ցիմենդ ունենալով, մեր երկաթու-
ղիներուն պիտի խնայենք այս նիւթին փոխադրութիւնը:

Աշխարհիս մէջ գտնուող 700 գործարաններէն ըստ
վերջին սթաթիսթիքներուն շատ քիչեր ճիւղին կը գտնուին
նոյնքան նպաստաւոր պայմաններու տակ:

Ինչպէս որ կը վկայեն հայկական հողին վրայ կա-
տարուած շատ մը գիւտական հետազոտութիւնները, Հայաս-
տանի մէջ գոյութիւն ունին կարևոր քարահանքեր որոնք
կը պարունակեն շատ լաւ տեսակէ ցիմենդաքար: Տեղեկագիր
պատրաստուած էին այս իմաստով Փրոֆ. Զապոցբի, ՊՊ. Ա-
ղապո սպի, Տէր Գարաբեղովի, Կանեպարեանի, Իրահամալիֆի
և ուրիշներու կողմէ: Նմոյշները հաւարուած են զանազան տե-
ղերէ հետազոտութեան համար և ի յայտ կը բերեն յարմար
տարրերու գոյութիւնը լաւ տեսակէ ցիմենդ պատրաստելու
համար:

ՖՐԻԲՐԻԽԿՐՈՒՊՊ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿ.

ՄԱԿՏԵՐՈՒՐԳ ԲՈՒԿԱՌԻ

ՂԱԶԱՒԻ ՇՐՋԱՆԻ ԻՋԵՒԱՆ ԳԵՈՒՂԻ ՄՈՏ

ԳՏՆՈՒԱՄ ՑԵՄԵՆՏԱՆԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

Բրեզիլսկիի և Մաճիկոնյանի վիճագրաքարի շահա-
գործման ընկերությունից (Սանկո-Պետրոբուրգ) մենք ստա-
ցանք Մարտի 24ին 1922 թ. չորս նմոյշ հետազոտելու հա-
մար նրանց պիտանիությունը վորպէս հաւմ նյութի փորտ-
լանտ ցեմենտ պատրաստելու համար:

Նմուշները զատվեցին համաձայն իրենց արտաքին
տեսքի և ստացան հետեւեալ համարները. (1)

Այդ տվյալները անկասկածելի կերպով ցույց են տալիս
վոր հետազոտության համար ուղարկված նմուշներից կա-
րելի է պատրաստել ցեմենտ մանաքարձր տեսակի, նախա-
պատրաստելով համապատասխան խառնուրդ:

ՖՐԻՏՐԻԽ ԿՐՈՒՊՊ

ՄԱԿՏԵՐՈՒՐԳ ԲՈՒԿԱՌԻ

Վերոհիշյալ հանքերը շահագործելու համար 1911
թվին կազմվել էր մի անոնիմ ընկերություն, վորի սպազ-
րած հայտագրից քաղում յենք հետեվյալ տվյալները.

(1) Մանոթ. Ասոնց զասաւորումներն ու անալիզները
առանձին հաստի մէջ ամփոփուած են, հետաքրքրողներուն
կրնանք զայն արամադրել: Ե. Կ.

1) Ընկերութիւնը ձտաղիր եր կառուցանել Իջեվան (Քարվանսարայ) գյուղի մոտ մի ցեմենտի գործարան 500,000-600,000 տակառ, մէկ տակառը 150 քիւօ ուր-տաղրողականությամբ, նախահաշիւից յերեւում է վոր մի այդ-պիսի գործարան պիտի արժենար 1,028,246 ռուբլի վսակով:

Գործարանում պահանջվող բոլոր մեքենայական աշ-խատանքները պիտի կատարվեն ելքերականութեան միջոցով:

Ելքերական եներգիան պիտի ստացվեր Ակստաֆինկա գետի ջրի ոյժով: Հինց Իջեվան գյուղի մոտ, անցկացնելով մի ջրանցք մի վերստ երկարութեամբ, կարելի է զարգացնել ինչպես յերեւում է տպագրած հայտագրից 3000 միւռ ույժի եներգիա:

Հայտագրից նույնպես յերեւում է, վոր վառելիք պիտի հայթայթեն մոտակա շրջակայքը գտնվող ընդարձակ ան-տառները:

2) Ընկերութիւնը ձտաղիր եր նույնպես կառուցանել 40 վերստ յերկարություն ունեցող մի երկաթուղագիծ մին-չեւ Ակստաֆա կայանը: Գիծը պիտի արժենար 600,000 ռուբլի:

3) Ընկերության հայտագրից յերեւում է վար նրա դրածագուլեւը պիտի լիներ 2,500,000 ու վորը պիտի գործադրվեր հետեւյալ կերպով.

ա) Գործարանի կառուցումը	1,028,246	ու.	1,028,246
բ) 40 վերստ երկթղ. շինութեան	»	600,000	
գ) Շրջանառութեան համար	»	400,000	
դ) Միջնորդներին, հիմնարկներ յեվ այլն	»	471,754	
Գումար է	»	2,500,000	

Ըստ յայտագրի բովանդակութեան, մէկ տակառ ցե-մենտը, ի նկատի ունենալով վերոհիշյալ 2,500,000 ուր-բլու տոկոսը, ամորտիզացիան յեվ այլ բոլոր ծախսերը պիտի արժենար գործարանից 40 վերստ հեռավորության վրա գտնվող Ակստաֆա կայանում 2 ուրբլի 6 կոպեկ:

Իջեւան (Քարվանսարայ) կը գտնուի Սեւանայ շրջանը. Ատրպէյճանի և Վրաստանի սահմաններուն մոտ, կեղղոնն է Անդրկովկասեան Արեւտրական բաշխման:

Շոսէ ճամբայ ունի, մինչեւ Սեվանայ բերանը ելէ...

նովգեա 60 քիւօմէթր, մինչեւ Գարաքիլիսէ 80 և մինչեւ Երեւան 120 քիւօմէթր:

Ըստ շինութիւնք սիմենթի գործարան մը կը պարենաւորէ ամբողջ անդրկովկասը. Աղսթաֆայի վրայօք թէ Ատրպէյ-ճանի և թէ Վրաստանին կը մատակարարէ: Գարաքիլիսէի ճամբով դիւրաւ կը հայթայթէ սիմենթը Բաճպակ Լօրիի շրջանը մինչև Աղէքսանդրաբոլ, և Սեւանայ ճամբով կը կշտացնէ ամբողջ Երեւանեան նահանգը:

Այսօր ինչպէս կը տեսնուի Հայաստանի սիմենթը 3000 քիւօմէթր երկաթուղով կուգայ, պարիը (150 քիւօն) կարժէ մեզ 11 ռուպլի, ինչ որ կընէ թօնը 7 անգլ. ոսկի նոյն դրութեան մէջն է նաև Վրաստանն ու Ատրպէյճանը:

Մենք սիմենթը արտադրելով 2,06 ուրպլիի պիտի կա-րողանանք Անդրկովկասի ո և է մէկ քաղաքը 2 անգլ. ոսկիի ապրանք ընել թօնը, փոխանակ 7 ոսկիի:

Հոս նպատակը ճանրակրկիտ ծրագիր մը ներկայացնել չէ, այլ այս գործարանին վրայ վերիվերոյ գաղափար մը տալ է. ասոր համար ինչպէս ըսինք թէքնիկական ճանրա-կրկիտ ուսումնասիրուած ծրագիր կայ, հետաքրքրուողները կարող են անոր ծանօթանալ նմանապէս այն ընկերութիւնը որ գործի պիտի ձեռնարկէ, հարկաւ իւր մասնագէտները պիտի խրկէ տեղւոյն վրայ իրերը ստուգելու:

Ուրեմն մենք որոշ չափով այս գործին վրայ հասա-րակութիւնը լուսաբանելու համար կը վերցնենք հետեւեալ կըր հաշիւները:

Մէկ տարուայ արտադրութիւնը	600,000 տակառ կամ 100,000 թօն	2 ոսկիէն անգլ. ոսկի	200,000
Եթէ զայն ծախենք այսօրուան սի-մենթին կէս գնովը, այսինքն թօնը	3 ½	»	» 350,000
Շահ	»	»	150,000
Ամօրթիւրման, պահեստի գումար տուրքեր և ծախքեր	»	»	50,000
Զուտ շահ	»	»	100,000
Կամ մէկ միլիոն ռուպլի, և կամ 40 %:			

Ոչինչ կայ տարօրինակ այս շահերուն մէջը երբ կա-
ռավարութիւնը ձրի կուտայ անոր տեղը, հանքն ու ան-
տառը, ամէն նպաստաւոր պայմանները հասկանալի է ալ
որ այս առաւելութիւններուն գուժարը պէտք է զիճացը
համահաւասար արդիւնք մը, շահ մը տայ:

Երբ տարիներու ընթացքին մէջ բնականոն վիճակը
հաստատուի, երբ Կովկասի մէջ այլ գործարաններ հաս-
տատուին, նկատելով այս գործարանին կեդրոնական ղրբը,
և նպաստաւոր պայմանները, նկատելով երկրի զարգացման
հետ սիմէնթի պահանջին ալ պարբերաբար յաւելուծը, այս
գործարանը միշտ պիտի մնայ Անդրկովկասի մատակարարող
աղբիւրը, և ամէն պատեհութիւն ունի որ քան զոր յաւա-
ջանալու:

Ջ Ա Ն Ա Ջ Ա Ն Ք

Հայաստան հանքային տեսակետով դեռ կատարելապէս
չէ քննուած. շատ հանքեր կան, որոնց ոչ տարողութիւնը,
ո՛չ ալ անալիզը քննուած են: Մեզի ծանօթները արդէն շա-
հագործութեան մէջ եղածներն են միայն: Ասոնցմէ յիշենք
հետեւեալները.—

ԿԱՊԱՐԱՍՒՍԻՆ ԱՐՄԱԹ

Կիւմիւշլիք և Կիւմիւշլիանէ գիւղերու մօտերը կա-
պարխառն արծաթի հանքեր կան, զոր մեր նախնիքը շա-
հագործեր են մասամբ, և այդ գիւղերը հանքերուն անու-
նովը կը կոչուին, սակայն ներկայ արդիւնաբերական տե-
սակետով անոնց հարստութեան և քանակութեան մասին
դեռ լուրջ ուսումնասիրութիւն չէ եղած:

ՓԻՐԻՅԹ Pyrithe

Այս հանքերը շատ են և հարուստ, առ այժմ հան-
քածուն Պագու կը ղրկեն, ուր կը գտուին, ծծմբաթթու-
ածինն (acide sulfurique) և մաս մըն ալ պղինձ % 2
մինչև 3 համեմատութեամբ:

Երբ ասոր գտարանը Հայաստանի մէջ շինուի, հոն
քիմիական ճարտարարուեստը պիտի ծաղկեցնէ, արդէն ծրա-

գիր մը կայ երկրին մէջ աղբուրակը, engrais chimique
պատրաստելու, որուն այնքան պէտք ունի Անդրկովկասի
երկրագործութիւնը:

Ա Պ Ա Կ Ի

Ապակիի շատ հանքեր կան, բայց Գարաքիլիսէի մօ-
տերը, երկաթուղագծին վրայ գործարան մը կը տիրէ ամե-
նուն, նկատելով որ ասոր յարմար ամենաընտիր աւազն ու
այլ նիւթերը ունի, ինչպէս նաև վառելափայտն ու փոխա-
զրուծեան ղիւրութիւնները, նկատելով որ Երեւանի, Լենի-
նականի և Թիֆլիսի մէջտեղը ըլլալով, այդ հրապարակները
իրեն յաճախորդ կ'ըլլան:

Ջ Ր Վ Է Ժ Ն Ե Ր

Մեր գետերը կէս միլիոն ձիու ուժ ելեքտրականութիւն
արտադրող ջրվէժներ ունին որոնցմէ 5 հազար և 6 հազար
ձիու ուժ արդէն շինուելու վրայ են, Երեւան և Լենինա-
կան:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐ

Արդէն գոյութիւն ունեցող երկաթուղին վերանորոգու-
թեան կարօտ է, և շարժուն գոյքերու անսահման պէտք
ունի: Ալեաթ և Ճուլֆայ գծին աւարտուծը պիտի բանայ
մեզի Կասպից ծովը և Ճուլֆայ-Թապրիզ գծին երկարա-
ձգուծը պիտի բանայ Հնդկաստանի ճամբան դէպի Սև ծով,
որ 50 % պիտի մօտեցնէ Հնդկաստանը Ասգլիոյ: Հայաս-
տանը թրանզիթի կեդրոն մը պիտի ըլլայ Արևելքի և Արև-
մուտքի մէջ:

Թ Ր Ա Մ Վ Ա Յ

Երեւանէն Էջմիածին 20 բլլօմէթր և Երեւան-Գամար-
լու շրջան 40 բլլօմէթր թրամվայի գիծերը անհրաժեշտ
դարձած են, տեղը դաշտային և շուէ ճամբաներ ունի: 5
հազար ձիու ուժ ելեքտրական գորութիւն ալ տրամադրելի
կայ այդ գիծերուն:

Վեց հարիւր վերսթ շուէ ճամբաներ կան որ գաւառ-
ները իրար կապած են, օթօպիւսներու և քաղաքի օթօմօպիւ-
սներու ընկերութիւն մը կրնայ շատ յաջող գործեր ընել,
մասնաւորապէս Երեւան-Տիլիճան գիծ մը կրնայ այս վերջ-
նոյն անտառները շահագործելի ընել:

ԽԱՇՆԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Երկիրը ճօտ ճէկ ճիլլոն տեսլաթին առօտալայրեր ունենալով, խաշնարածութեան ամենանպաստաւոր պայմաններ կը ճատակարարէ, դեռ կենդանիները բազմացնելու և ազնուացնելու բաւական խնամք չէ տրուած. սովորական ոչխար ճը ճէկ քիլօ ճաքրուած բուրդ կուտայ: Մօտ ապագայի ճէջ քանի ճը ճիլլոն քիլօ բուրդ պիտի ունենանք տարեկան արտածութեան ցանկին ճէջ:

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանը ինչպէս ըսինք, բուրդի երկիրը ըլլալէն յետոյ, ճին բնական գոյներու երկիրն է ճիայնգամայն. իր լեռներն ու դաշտերը կ'արտադրեն այն կեղեւներն ու արճատները որ առենօք գորգերու հաստատուն գոյները կուտային:

ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանը շերամբուծութեան առաջնակարգ յարճարութիւնները կը ճատուցանէ: Նախ՝ թթնին շատ արագ կ'աճի հոն, երկրորդ՝ կլիճան դով կընէ, տաքութեան առախճանը ճինչև Յունիս, սանթիլրատը 18° ճանցիլը:

Երկիրը շրջապատուած է ճիւղապատ լեռներէ, որ աճէն կողճէ փչած օդն ալ ճիւղներու գովութիւնը իր հետ բերելով, հիւսիսին ազդեցութիւնը կընէ սրտերուն շնչառութեան, հակառակ գիւղացիներու նախնական շերամբուծութեան, 28 կրամնոց ճէկ տուփէն սովորաբար 80 քիլօ խոզակ կ'առնեն:

ՎԱՃՎՈՒԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան կ'արտաճէ առ հասարակ բաճպակ, բուրդ, ճետաքս և ներածութեան պէտք ունի տճէն տեսակ ճեքեւաններու և գորճիքներու:

Արտաքին վաճառականութեան հաճար պէտք է առևտրական պետական ճօնօփօլէն արտօնութիւն ստանալ, ճինչդեռ ներքին վաճառականութիւնը, ամբողջ Սովիէթ Միութեան ճէջ ազատ է և ապահով:

Յ Ա Ն Կ

1. Տեղեկագիր առ Սղգ. Պտտուիրակութիւն	5
2. Յոյսին վերադարճը	15
3. Մամուլ	18
4. Պղնճահանքերը	21
5. Բաճրակի ճանարան ի Հայաստան	28
6. Հողային ընկերութիւն ճը	43
7. Շաքարի արտադրութիւնը Հայաստանում	51
8. Յիճենդ	57
9. Զանազանք	64

« Ազգային գրադարան

NL0309041

